

EUSKAL HERRIKO ETA MUNDUKO 50 URTEKO KRONOLOGIA (1895-1945)

Aita Gabirel Jauregik ez zituen 50 urteak bete izan; edozelan ere, oraingoan atzera begiratu gero, erlijio eta kulturaren inguruan burututako jarduerak, eta irakaskuntzan egin-dako lanek bezala euskal liburuak argitaratzeak haren bizitza bete zutela esan dezakegu.

1895-1945: aita Gabirelek jazoera asko bizi izan zituen; berak ez ezik, Elizak eta gizarte osoak ere berebiziko egitateak izan zituzten. Gizarte eta politikaren inguruan asal-dapen asko jazo zen, barbarako, iraultzak eta diktadurak, gudak eta ankerkeriak, teknika-ren aurreramentu izugarriak eta gizakumeen izatearen atzerakunde are negargarriagoak: izan ere, pertsona askoren arteko gorroto suhartsua ikusi zen, eta milioika pertsona hil zituzten, munduan guda bi bizi izan ziren bitartean.

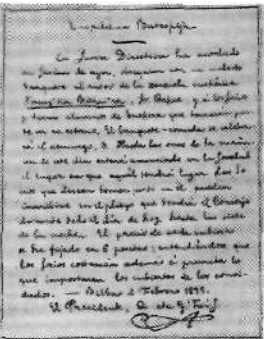
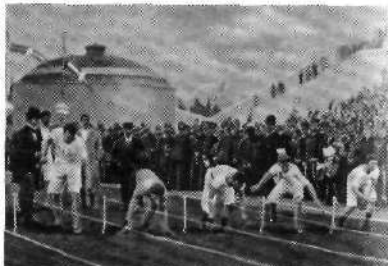
Aita Gabirel guda baino lehentxoago ageri zen, baina gudak eta gudaondoak amata-tuko dute.

Munduaren egoera honetan Eliza Orokorra hazi zen, hainbat gobernuk gizarte eta kulturaren inguruan ezarri zioten isolamendua gora-behera, jazargo guztiak gora-behera... hainbat herrialdetako elizek maiz egoera lazgarri eta ulertugabeak pairatzen zituztelarik; hala ere, Elizak txiro eta behartsuenen aldeko mugimenduak defendatu zituen, ze gizaku-meen benetako aurreramentua bultzatu nahi izan zuen.

Kronologia honetara azalduko den garaian, Euskal Herrian, Elizan, gizartean, kultu-ran, zientzian... egundoko garrantzia duten jazoerak ditugu. Bereziki, literaturari dagokio-nez, Euskal Herriarekin lotura gehien duten herrialde bietako idazlanak sartu ditugu, hau da, Espainia eta Frantziakoak, euren jatorrizko izenburuekin (itzulpenik eman barik); beste herrialdeetakoak direnaz bezanbatean, Alemania sartu dugu besteen neurriaren gai-netik, jatorrizko izenburua eta, parentesi artean, itzulpena dituztelarik; beste hizkuntzeta-koak, berriz, euskarazko itzulpenekin doaz: gehienetan guk itzulitako testuekin, eta beste-etan, euskaraz argitaraturik badaude, bertan eroan duten izenburuarekin.

Kronologia hau egiteko, jarraiko liburuok erabili ditugu: KURT M. JUNG, *Weltges-chichte in einem Griff*, Berlin 1979, 1.288 orr.; *Crónica de la humanidad*, Bartzelona 1987, 1.184 orr.; *Crónica de España*, Bartzelona 1988, 2. liburukia; GERTRAUDE WIL-HELM, *Hermes Hand Lexikon. Synchronopse der Weltliteratur*, Düsseldorf 1983, 288 orr.; *L'Histoire et ses méthodes* (Encyclopédie de la Pléiade), Bruges 1961, 1.774 orr.; GEOR-GES BUBY [Zuz.], *Histoire de la France. Les temps nouveaux de 1852 à nos jours*, Paris 1994, 687 orr.; O. de la BROUSSE — M. HENRY — Ph. ROUILLARD [Zuz.], *Diccionario del cristianismo*, Bartzelona 1986, 1.103 orr.; eta MIGUEL ARTOLA [Zuz.], *Enciclopedia de Historia de España, VI, Cronología, Mapas, Estadísticas*, Madril 1993, 1.241 orr. Horie-kin batera aztertu ditugu Euskal Herriaren gainean diharduten beste liburu batzuk ere.

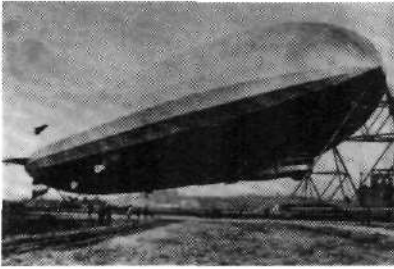
J. Urkiza - A. Lobera

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1895	Gabirel Jauregiren jaiotza (II-27). Isturitzeko haitzulo prehistorikoa idoro zen. “Marítima Unión” fundatu zen. Bizkai Batzarra eratu zen. Sabino Aranak EAJ fundatu zuen honako atzalburu honekin: “Jaungoikoa eta Lagi-Zarra”.	Bairen piztu zen Kubako Independentziarako guda (II-23). Kubako gudak egundoko inflazioari eragin zion Espainian. Shimonosekiko bakeak amaiera eman zion Txina eta Japoniaren arteko gudari. Txinak Japoniari Taiwan laga zion.
1896		Nikolas II koroatu zuten Moskun; hori zela eta, ezbehar lazgarria jazo zen (3.000 bat lagun hil ziren). Grezia eta Turkiaren arteko guda piztu zen Kreta lortzearen; herrialde boteretsuen presioei esker amaitu zen guda, eta Kreta burujabe egin zen, Turkiaren babespean. Estatu Batuek Kuba erosi nahi izan zioten Espainiari. Italiaren porrota Abisinian (III-1). Errusiak baimena lortu zuen Siberiaz handiko trenbidea luzatu eta Mantxurian zehar pasatzeko (III-1). Lurrikara Japonian, 27.000tsu lagun hil ziren. T. Herzl-ek Estatu judegua aldarrikatu zuen. Aro Garaikideko lehenengo Joko Olinpikoak (TV-6/15): Greziak 311 kirolari jaso zituen.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Parmen "Parmako Atzerriko Misiolak edo San Frantzisko Xabierren Erakundea" sortu zen. Grave-n (Holanda) "Familia Santuaren Misiolariak" kongregazioa jaio zen.	Henri Toulouse-Lautrec: "La clownesse Cha-U-Ka-O" Bartzelonan aurrerengoz jo zen Isaac Albénizen Henry Clifford opera (V-8). Zinemagintzako lehenengo ikuskizunak.	C. Egerber Borchgrevink izan zen Antartikara heldu zen lehenengo gizona. Sigmund Freud: Studien über Hysterie (Histeriari buruzko ikerketak). Louis Pasteur hil zen. Alfred Nobelek irasi zuen Nobel saria. Alexandre Dumas hil zen, "Kameliën Anderea"ren idazlea. Michel Elissamburu Errekart euskal idazlea hil zen (1826-1895). A. Choisy: <i>Histoire de l'architecture</i>. C. Jullian: <i>Histoire de Bordeaux</i>. Wilhelm Röntgen-ek X izpiak eriden zituen.
"Apostolicae curae" bulda: Leon XIII.ak ez zuen onartu anglikanoen apaizgintzen baliozkotasuna zirenik. "Satis cognitum" entziklika. Blondel: <i>Gutuna pentsaera garaikidearen eskakizunei buruz</i>.	Edward Munch: "Eifersucht" (Bekaizgoa). G. Puccinik Turinen <i>La Bohème</i> opera aurkeztu zuen. A. Bruckner musikagilea hil zen (X-11).	<i>Euskalduna</i> ageri zen. Renouvier: <i>Philosophie analytique de l'histoire</i>. Friedrich Engels hil zen (VIII-5). H. Bequerel-ek erradioaktibitatea eriden zuen. Henri Bergson: <i>Gaia eta oroimena</i>. M. Prou: <i>Catalogue des monnaies carolingiennes</i>. A. Maire: <i>Manuel pratique du Bibliothécaire</i>. Henryk Sienkiewicz: <i>Quo vadis?</i> Paul Verlaine olerkari frantziarra hil zen. Otto Lilienthal istripuz hil zen. Alfred Jarry: <i>Ubu erregea</i>.

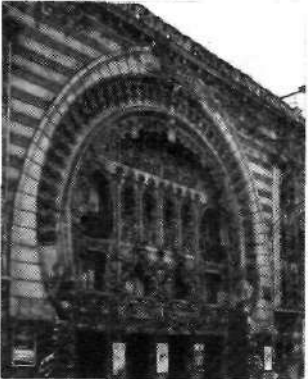
	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1897	Orfeoi Donostiarra fundatu zen. Bilboko Industri Ingeniarien Eskola. <i>Euskalzale</i> aldizkariaren lehenengo alea argitaratu zen.	Cánovas presidentea hil zuten Gipuzkoako Santa Agedako bainuetxean (VIII-8). Greziak Kreta erantsi edo anexionatu zuten. Israeldarren nazioarteko lehenengo kongresua Basilean: sionismoaren fundazioa.
1898		Emile Zola: "J'accuse...!", Dreyfusen alde. Frantzia eta Ingalaterraren arteko Konbentzioa, Afrikako mugak zedarritzeko (VI-14). Otto von Bismarck hil zen (VII-30). Elisabeth (Sissi) Austriako kaiser-andrea Geneban hil zuten. Espainia eta Estatu Batuen arteko guda. Parisko Itunbena: Espainiak itsasoaz handik zituen azken koloniak galdu zituen (XII-10).

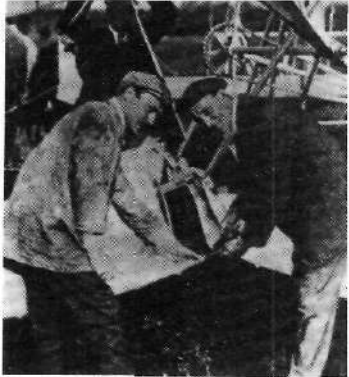

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Divinum illud munus” entziklika. Auguste Echecopar Betharram-en hil zen (1830-1897). S. Thérèse Lisieux-koa hil zen.	Donostiako Artzai Ona, Manuel Echave arkitekto donostiarrarena (1888-1897). Vienan hil zen Johannes Brahms musikagilea (IV-3). Eltxeko Anderea idoro zuten.	Ángel Ganivet: <i>Idearium español</i>. Guglielmo Marconik irratizko lehenengo emanaldia egin zuen. Émile Durkheim-ek <i>Revue de sociologie</i> fundatu zuen. Miguel Unamuno: <i>Paz en la guerra</i>.
	Fritz von Uhde: “Azken afaria”.	Lewis Carroll, <i>Aliceren abenturak lurralde miresgarrian</i> liburuaren egilea, Guildford-en hil zen. Edmond Rostand: <i>Cyrano de Bergerac</i>. Marie Curiek torioaren erradioaktibitatea idoro zuen. Theodor Fontane hil zen. Stéphane Mallarmé olerkaria hil zen (IX-9). Domingo Agirre: <i>Añemendiko lorea</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1899	Jeltzaleek bost zinegotzi erdietsi zituzten Bilbon. “Banco Guipuzcoano”ren sorrera. Bizkaiko “Centro Industrial”en eraketa. “Compañía Naviera Vascongada”ren fundazioa (II-6).	Parisko berebilen zirkulazio kodea. Boer errepubliken (Orange eta Transvaal) eta Britainia Handiaren arteko guda ixiotu zen. Guglielmo Marconik haririk gabeko lehenengo komunikazioa egin zuen Frantzia eta Ingalaterraren artean. Espainia “Gudako lege”ei buruzko Haga-ko adierazpenari atxiki zitzaion.
1900		Espainian mugatu zuten umeen lansaioa (III-13). Parisko Mundu-erakusketa zabaldu zen (IV-14). Hegoamariketako biztanleentzako erdiak mestizoak dira (20 milioi): 10.500.000 zuri, 5.500.000 indiano eta 6.500.000 beltz. Txina: boxerren guda. Errusiak Mantxuria herrialde txinarra erantsi zuen (V-21). Pekingo Gobernuak atzerriko herrialdeen ordezkariari mehatxu egin zien, Txina 24 ordutan utz zezaten. Espainiak eta Frantziak Afrikan zituzten jabegoak zedarritu zituzten (VI-27). Parisko metroko lehenengo linea zabaldu zen (VII-19). Itunbena sinatu zen, Filipinak Estatu Batuei behin eta betiko lagatzeko (XI-7). Britainia Handian “Lanaren Alderdia” sortu zen. Ferdinand von Zeppelin-ek aurrerengoz egin zuen aize-ontzia.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Leon XIII amerikanismoaren gainean iharduki zen: axolagabekeria gaitzetsi zuen. Frantzia Eliza eta Estatu bereizi ziren. “Annum Sacrum” entziklika (V-25). Burgosko misio atzerritarak. Iruñeko apezpikua: José López Mendoza (1899-1923).	Johann Strauss (semea) Vienan hil zen (VI-3). Paul Gauguin: “Neskatalak Mangoblüten-ekin”.	Leon Tolstoi: <i>Berpizkundera</i>. E. Mâle: <i>Art religieux du XIIIe siècle en France</i>. Ramiro Maeztu: <i>Tratado del Derecho Político según los principios de la Filosofía y el Derecho cristianos</i>.
Utrecht-eko Unibertsitatearen fundazioa. Sindikatu Kristauen Batasun Katolikoaren sorrera. Boxerrak matxinatu ziren, eta kristauci jazarri zitzaizkien Txinan. Rafaela Ibarra dohatsua hil zen (1843-1900).	P. Behrens: “Musua”. Gaudík “Parc Güel” go obrei ekin zien. Pablo Picassok erakusketa bat egin zuen “Els Quatre Gats”en. Pablo Picassok aurrerengoz jo zuen Parisera. Luis Aladrén: Bizkaiko Foru Aldundiaren jauregia (1890-1900).	Leon Tolstoi: <i>Gorpu bizia</i>. A. Schnitzler: <i>Der Reigen (Dantza)</i>. Friedrich Nietzsche hil zen (VIII-25). Felipe Arrese Beitia: <i>Ama Euskeriaren liburu kantaria</i>. Histori zientzien lehenengo kongresua Parisen. Sigmund Freud: <i>Die Traumdeutung (Ametsen ulerpidea)</i>. Pío Baroja: <i>Vidas sombrías</i>. Juan Ramón Jiménez: <i>Almas de violeta</i>. Oscar Wilde hil zen. Maximo Gorki: <i>Haien arteko hiru</i>.

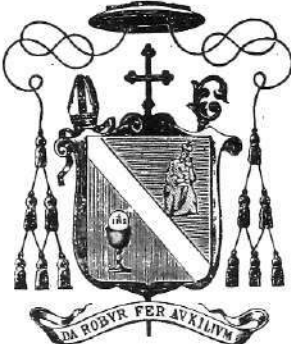

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1901	“Banco de Vizcaya” irasi zen (III-26). Iruñeko Gobernari Zibilak maisuei debekatu zien euskara eskoletan erabiltzen.	Ingalaterra: erregina Victoria hil zen, eta haren ordeztza Eduardo VII jarri zen. Konstituzioa eman zen, Kubako Errepublika Burujabea sortzeko (II-21). Theodore Roosevelt, Estatu Batuetako presidentea. “Mendigorri” sumendiak eztanda egin zuen eta Martinikako Saint-Pierre hiriburua suntsitu zuen: bertan zeuden 40.000 pertsonetatik bat bakarra salbatu zen, ziegan zegoena (V-8). Stockholm-en aurreengoz eman ziren jendaurrean Nobel sariak (XII-10). Guglielmo Marconik haririk gabeko lehenengo mezua bidali zuen Ingalaterratik Estatu Batuetara.
1902	Bizkaiko Labe Garaien sorrera.	Ingalaterraren eta Japoniaren arteko Aliantza (I-30). Alfonso XIII, dagoeneko adinez nagusia delarik, Koroaz jabetu zen (V-17). Vereeniging-eko bakea: Boxerren gudaren amaiera (V-31). Guda zibila Venezuelan. Espainia eta Estatu Batuen arteko adiskidetasun eta merkataritzako itunbena (VII-3). Asuan-go urtegi itzala eraiki zen (1892-1902).

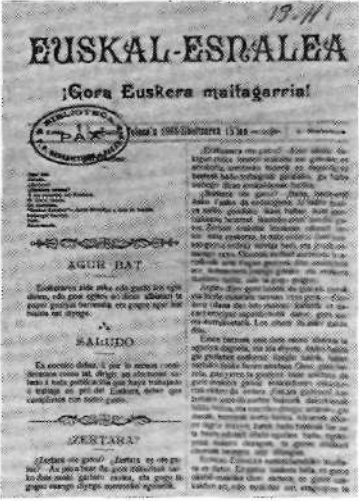
Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Sagastaren dekretua: erlijio-anaidiei oztopo gehiago ezarri zien. Frantzián erlijioaren aurka beste ekinaldi bat egin zen (kongregazioak baztertu edo debekatu egin ziren). “Graves de communi” entziklika, kristauen herri ekintzaren gainean (I-18).	Giuseppe Verdi 87 urterekin hil zen (I-27). Opera entzutetsu hauek egin zituen, besteak beste: <i>Rigoletto, La Traviata, Il Trovatore, Aida, Otello, Don Carlos...</i>	Sigmund Freud; <i>Eguneroko bizimoduaren psikopatologia</i>. Maximo Gorki: <i>Hegaztien abestia</i>. Zientzi munduak arte paleolitikoa aintzat hartu zuen: 1901-1902. Parisen numismatikaren lehenengo kongresua egin zen.
Maria Goretti umea hil egin zen, bere erasotzaileari barkamena eman eta gero; bortxaketa bati jazartzeagatik jasan zituen zauriengatik hil zen (VII-6). Jauffret Baionako apezpikua hil zen (VI-15). “Aita Santuaren Bibli batzordea” sortu zen. “Hasieraren amaiera” entziklika (XII-8). Emmanuel Inchauspe hil zen (1815-1902)	Turin-en Raimondo d'Aroncok Apaindura-artearen nazioarteko Erakusketako Pabiloia egin zuen. Darroque: Bilboko “Campos Elíseos” antzokia.	Ramón María del Valle-Inclán bere lehenengo <i>Sonata</i> argitaratu zuen. Maximo Gorki: <i>Txiroen artean</i>. Leon Tolstoi: <i>Eta argiak ilunetan egin zuen dir-dir</i>. Rainer Maria Rilke: <i>Das Buch der Lieder (Abestien liburua)</i>. Jacinto Verdaguer apaiz eta olerkaria hil zen (1845-1902). <i>Atlas linguistique de la France</i> argitalpenaren hasiera. Charles Maurras: <i>Les Amants de Venise</i>. Henri Régnier: <i>La Cité des eaux</i>. Martzelino Soroa antzerkilaria hil zen (1848-1902).

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1903	Sabino Arana 38 urterekin hil zen (XI-12) Greba orokorra Bizkaian: langileek asteango kobrantza lortu zuten. Donostiako "El Pueblo Vasco".	Venezuelak, ekonomiak itota zegoela eta, Ingalaterraren eta Alemaniaren galdapenak onartu zituen (I-11). Otsailaren 14an, blokeoa bertan behera utzi zen. Espanian, langileentzat asteango atsedendaldia ezarri zen (XII-2). Wright anaiek hegazkinaz lehenengo hegaldia egin zuten (XII-17).
1904	Trenbide estuko Euskal Herritik Asturiaserako trenbidea zabaldu zen (VII-26). Venta Laperrako haitz-margoa eriden zuten. Athletic Espainiako txapelketa, 1902-1903.	Japoniarrek errusiar untziteria urperatu zuten Port-Arthur-en (II-8): Errusia eta Japoniaren arteko guda hasi zen. Frantzia eta Ingalaterraren arteko akordioa (IV-8): Frantziak uko egin zion Egiptori; eta horren truk, Ingalaterrak onartu zuen Frantzia Marokon egotea. Espainiako Isabel II hil zen (IV-19). Espanian berebilen lehenengo lantegia ezarri zen: Bartzelonako Hispano-suitzarra. Madril: Erret dekretua onetsi zen, Espainiako hizkuntza eta dialekto guztietan idatziriko telegrama eta telefonemetan erabiltzeko baimena emateko (VI-20). Espainiak eta Frantziak isilpeko itunbena erdietsi zuten Marokoren gainean; horretara, Espainia atxiki zitzaizen Frantzia eta Ingalaterraren arteko 1904ko adierazpenari (X-3). Espainiak Frantziarekin hitzarmena sinatu zuen, erdiko Añemendietatik trenbideak ezartzeko.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Motu Proprio”, eliz musikaren gainean. Espainian ekinaldi suharrari ekin zioten biraoari aitzi (II). Iparraldean erlijiosoen kongregazio eta eskolei jazarri zitzairen. Frantzia kartusiarrak euren jabegeotatik “<i>manu militari</i>” bota zituzten (IV-29). Leon XIII aita santua hil zen (VII-20). Pio X aukeratu zuten (1903-1914).	Paul Cézanne: “Urzale handiak”. Maurice Ravel: <i>Schéhérazade</i>.	<i>Erromaren historia</i> egin zuen T. Hommsen historilari alemaniarra hil zen (XI-1). Jacinto Benavente: <i>La noche del sábado</i>. Claude Debussy: <i>Jardins sous la pluie</i>. <i>Filosofia sintetikoaren sistema</i> idatzi zuen Herbert Spencer filosofo ingelesa hil zen (XII-8). Antonio Machado: <i>Soledades</i>. Angulo Laguna: <i>Derecho privado de Vizcaya</i>. Hugo von Hofmannsthal: <i>Ausgewählte Gedichte</i> (Olerri aukeratuak).
Frantzia erlijiosoen anaidi guztiei debekatu zitzairen eskolak ematen (VII-7). Vatikano eta Frantziaren arteko harreman diplomatikoak hautsi egin ziren (VII-30). Konklabean geben edo betoa eskubidea kendu zen. Espainiaren eta Doipurutzaren arteko hitzarmena. Gasteizko apezpiku berria: José Cadena Eleta (1904-1913). Marius Gonin eta A. Boissard-ek Lyonon “Frantziako Gizarte Asteak” fundatu zituzten.	Pragan A. Dvorak musikagilea hil zen. Puccini: <i>Madame Butterfly</i>.	Luigi Pirandello: <i>Matias Pascal</i> hildakoa. José Echegarayk Nobel saria jaso zuen literaturaren alorretik (XII-10). Ramón María del Valle-Inclán: <i>La lucha por la vida eta Flor de santidad</i>. Claude Monet: <i>Vues de Loudun</i>. Anton Txekhov: <i>Gereizen lorategia</i>. Juan Ramón Jiménez: <i>Jardines lejanos</i>. Azorín: <i>Las confesiones de un pequeño filósofo</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1905		Mukden-go borrokaldia: 380.000 errusiarrek aurre egin zieten 320.000 japoniarri hamabost egunetan zehar; japoniarrak izango ziren irabazleak (II-III). Tsushimako borrokaldia: Togo armada-buruak errusiar untziteria hondatu zuen (V-27) Errusiako portuetan eta marinelen artean gatazkak jazo ziren (VI); Potemkin-go matxinada (VI-27). Portsmouth-eko itunbena: Japoniak Mantxuria eta Korea bereganatu zituen (IX-26). Militarren ekintza kontrolgabeak Bartzelonan.
1906	Ekonomi Itunaren alde lan egin zuen taldea. “Naviera Sota y Aznar” irasi zen. Meatzarien greba Bizkaian. Bilboko kanpoaldeko portuaren zabalkundea. Greba orokorra Bilbon (VIII-20 / IX-3)	Alfonso XIII Espainiako erregea Battenberg-eko Victoria Eugeniarekin ezkondu zen Madrilan (V-31). Errege-erreginen lagun-ostea zebilen artean, lehergailu batek 23 lagun hil zituen, eta beste 100 zauritu (V-31). San Frantziskoko lurrikara: 1.000 hildakotik gora, eta 50.000 familiatik gora etxerik gabe gelditu ziren. Dreyfusen izena garbitu zuten (VII-12). Irratziko lehenengo emanaldia burutu zuen R. Aubrey Fessenden irakasle kanadarrek. Emankizun hartan Ebanjelioaren pasarte bat irakurri zen, eta Händelen musika ipini.

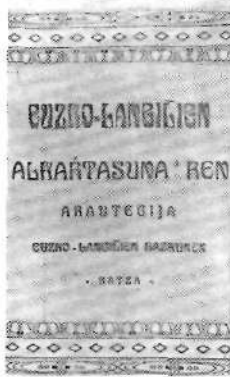
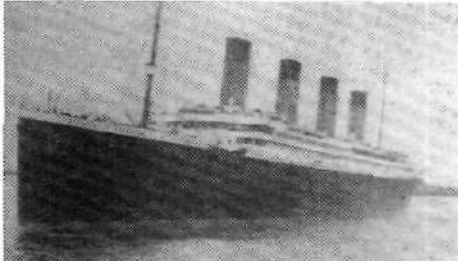
Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Euskal Herrian sindikatu katolikoak azaldu ziren. “Il fermo proposito”, Italiako apezpikuentzat, Italiako akzio katolikoaren gainean (VI-11) Jauna sarritan hartzearen gaineko dekretua. Espainian egundoko eztabaida piztu zen Dávilaren legegaiaren inguruan. Legegai horrek erlijioso kongregazio eta elkarteak murriztu nahi izan zituen (X). Frantzian Estatua eta Eliza bereizteko Legea aldarrikatu zen (XII-9).	Parisko Udazkeneko Aretoan, margolari batzuek erakusketa bat egin zuten elkarrekin ('fauves'). Bertan izan ziren, besteak beste, honako hauek: Matisse, Rouault, Marquet, Manguin, Camoin, Puy, Derain, Vlaminck, Friesz, Dufy, Bracque, van Dongen... Dresden-en, “Brücke” (“Zubia”) artisten elkarte sortu zen. Frantzian Eliza eta Estatua elkarrengandik bereizi zirenez gero, eliza asko hondatu ziren, eta arte-lan asko galdu. Manuel de Falla: <i>La vida breve</i>.	Amiensen hil zen Jules Verne (III-24) Benito Pérez Galdós: <i>Amor y ciencia</i>. Miguel Unamuno: <i>Vida de don Quijote y Sancho</i>. Jacinto Benavente: <i>Rosas de otoño</i>. Rubén Darío: <i>Cantos de vida y esperanza</i>. Rainer Maria Rilke: <i>Das Stundenbuch (Ikaslearen liburua)</i> Albert Einsteinek erlatibitatearen teoria garatu zuen. Resurrección María Azkue: <i>Diccionario Vasco-español-francés</i> (1905-1906).
“Vehementer” entziklika, Frantzian Elizaren aurka hartutako neurriak kritikatu zituena (II-6). Baionako apezpikua: François-A. Gieure (1906-1934).	Isaac Albénizek “Iberia”ren lehen zatia eskaini zuen aurrerengoz jendaurrean. Paul Cézanne margolaria hil zen (X-22).	Henrik Ibsen antzerkigilea hil zen (V-23). Juan Ramón Jiménez: <i>Olvidanzas</i>. Henri Bergson: <i>L'Évolution créatrice</i>. Charles Maurras: <i>L'Avenir de l'intelligence</i>. Santiago Ramón y Cajalek Nobel saria lortu zuen medikuntzaren alorrean (XII-11). Domingo Agirre: <i>Kresala</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1907	<i>Revista Internacional de Estudios Vascos — Revue International des Études Basques</i> sortu zen. Bilbon eta Bartzelonan katolikoek manifestazioak egin zituzten Elkarteei buruzko Legearen aurka (I). Euskal Herrian “Central Siderúrgica de Ventas” jaio zen, eta beraren helburua siderurgi industriaren prezioak koordinatzea izan zen, eta horrela siderurgi arloari <i>kartel</i> izaera eman zitzaion. Bilboko Areatzako zubia; argazki honen garaian euskal altzairu-lantegiak gorantz egiten hasi ziren.	Frantziak eta Japoniak akordioa lortu zuten, Txinan mugen aldetik politika zabal-zabala ezartzeko (VI-10). Errusiaren eta Ingalaterraren akordioa, eurek Asian zituzten interesen gainean (VIII-31). Txinak berriro ekin zion munduaren garapen berrian sartzen, eta horretarako eraldaketa batzuk egin zituen, berbarako, trenbideak egitea... Espainian hauteskunderi buruzko legea eraldatu zen (VIII-8). Erraldari buruzko espainiar legea (XI-27) 1907. urtean zehar, 15 urtetik 35era arteko 82.606 espainiarrak erraldatu ziren.
1908	<i>Euskal Esnalea</i> aldizkaria irasi zen.	Lisboa: Karlos I erregea eta beraren oinordeko Luis Felipe Terreiro de Paço-n hil ziren atentatu batean (II-1). Bulgariak bere independentzia aldarrikatu zuen (X-5). Austria-Hungariak Bosnia-Herzegovina erantsi zuen, beraren administrazioaren menpean zegoelarik (X-5). Kongo Belgikaren kolonia izango da aurrerantzean (XI-15). Lurrikara Sizilian: Messina eta Reggio Calabria suntsitu ziren. 100.000 mila lagun inguru hil ziren. Sionistek lehenengo kolonia ezarri zuten Palestinan. Azterrirra ihes egindakoan, Leninek “Proletarioa” egunkaria irasi zuen.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Lamentabili” dekretua; eta “Pascendi” entziklika, “modernismoa” gaitzesteko (IX-8).	“Las señoritas de la calle Avignon” artelanarekin, Pablo Picassok hasiera eman zion kubismoari. Gasteizko katedral berria (1907-1914; 1946-1969). Auguste Lumièrek kolorezko argazkigintza asmatu zuen. Henri Matisse: “Biluzia etzanik”.	C. Jullian: <i>Histoire de la Gaule</i> (1906-1926) Antonio Machado: <i>Soledades, galerías y otros poemas</i>. Miguel Unamuno: <i>Poesías</i>. Jacinto Benavente: <i>Los intereses creados</i>. Rainer María Rilke: <i>Neue Gedichte</i> (<i>Olerti berria</i>). Gratien Adema “Zalduby” euskal olerkaria hil zen (1828-1907).
Dublinen Nazio Unibertsitate Katolikoa fundatu zen. Espainiak Doipurutzarekin arazoak izan zituen Eliz Ituna sinatzea zela eta ez zela (XII). Alfred Loisy eskomikatu zuten. Karmeldarren euskal probintziari Indiako Verapolyko misioaren ardura eman zitzaion. Maurice Blondel: Zer den fedea.	Willendorf-eko Venusen irudia idoro zuten (30.000-20.000 urteen artekoa) (VIII-1). Claude Monet: “Vues de Venise”. Maurice Ravel: “Ma mère l'Oye”. Erich Heckel: “Weißes Haus in Dangast” (“Etxe zuria Dangast-en”). 64 urterekin hil zen Pablo Sarasate Miarritzen (IX-21)	Ramón María del Valle-Inclán: <i>Romance de lobos</i>. Juan Ramón Jiménez: <i>Elegías puras</i>. Eduardo Marquina: <i>Las hijas del Cid</i>. Georges Sorel: <i>Réflexions sur la violence</i>. Schnitzler: <i>Der Weg ins Freie</i> (<i>Bidea zabalerantz</i>). Vicente Blasco Ibáñez: <i>Oriente; Sangre y arena</i>. Bartzelonan esperantoaren 5. kongresua ospatu zen (VI-14).

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1909	Gabirel Jauregi Larreko karneldarren latin-iztiko ikastetxean sartu zen (1909-1913). Euskal udalek batzarra egin zuten herrialde autonomia eskatzeko (III-18). Donostia, Madril eta Bartzelonako ordezkariak, Donostiara bilduta, Espainiako "Law-Tennis" erret elkartearen oinarriak ezarri zituzten (Tenisean egiten hasi zen Espainian XIX. gizaldiaren azken hamarkadan; lehenengo herria Espainiar estatuari dagokionez, Euskal Herria izan zen).	Frantziak eta Alemaniak Marokoren gaineko akordioa erdietsi zuten (II-9). Errusiak eta Serbiak onartu zuten Bosnia-Herzegovinaren anexioa, Alemaniak ultimatum luza eta gero (III-31). Lehen mailako irakaskuntza Espainian nahitaezkoa izango zela adierazi zen (VI-28). Bartzelonako Aste Lazgarria (VII-26/31): erlijiosoen 27 ikastetxe erre ziren, bai eta langileen parrokiak hiru eskola, 14 eliza, lekaimeen 6 komentu, langileen patronatuen 2 zentro, lekaideen anaidien 6 egoitza, ongintzan ziharduten lekaimeen anaidien 9 komentu... ere. L. Blériot frantziar hegazkinlariak Mantxako kanala zeharkatu zuen hegan 37 minututan (VII-25). Marokoko gudan esku hartzeko, erreserban zeudenei dei egitearen aurka eta gudaren kontra protestak egin ziren; protestak herri matxinada bihurtzen joan ziren, eta azkenean apaiz-etsaigo haragitu zen. Automobilen zirkulazioaren gaineko nazioarteko hitzarmena (X-11). <i>Salbarsan</i> eriden zen, bubaren aurkako botika.
1910	Meatzarien greba Bizkaian (III-27). Bilbon guda egoera adierazi zen, zertarako-eta Bilboko meatzaldeko grebari amaiera emateko, artean hilabete t'erdian zirauen eta (IX-1). "El Pueblo Vasco" Bilbon.	Argentina eta Txile tunel baten bitartez lotu ziren; tunelak 3.165 metro zituen eta Andeak zeharkatu zituen (IV-3). Japoniak Korea atzeman zuen (VI-24). Portugalgo errepublika aldarrikatu zen (X-9). 82 urterekin hil zen Henri Dunant Gurutze Gorriaren fundatzailea (X-30). Matxinada Mexikon.

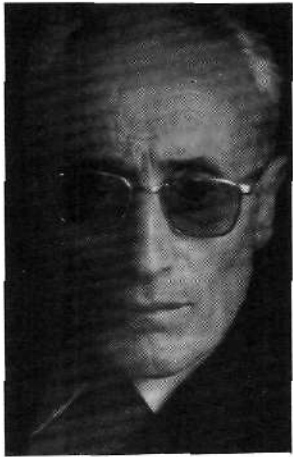

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Aita Santuaren Bibli Erakundea” sortu zen. Jeanne d'Arc dohatsu egin zuten. Armeniar kristauak toleatu zituzten (1909-1916).	Roberto Chapí musikagilea hil zen (III-25). Isaac Albéniz piano-jole eta musikagilea hil zen (V-18). Artisten elkarte berria Munichen. “Bereiztalde Berria”ren sorrera (Pechstein, Heckel, Kirchner, Schmidt-Rottluff). Emil Nolde-ren “Azken Afaria” (“Brücke” edo “Zubia” taldearen espresionismoa).	Miguel Unamuno: <i>La esfinge</i>. Thomas Mann: <i>Königliche Hoheit (Haren Gorentasuna)</i>. Lino Akesoloren jaiotza, euskal letretako jakintsua.
Lekaiame eta lekaideen aurka beste ekinaldi bat jazo zen Espainian. “Quam singulari” dekretua, umeen Jaunartzearen gainean. Espainian manifestazioak egin ziren, Gobernuak lekaiame eta lekaideen aurka burutzen ziharduen politikaren aurka (X-2).	Max Pechstein: “Gelbe Maske” (“Mozorro horia”). Zinematografiako berrien gaineko lehenengo mintegia (1910-1914). Vasily Kandinskik bere lehen koadro abstraktua margotu zuen. Resurrección María Azkue: “Ortzuri”. Francisco Urcola: “La Agrícola”, Iruñean (1910-1913).	Rainer Maria Rilke: <i>Die Aufzeichnungen des Malte Lauride Brigge (Malte Lauride Brigge-ren eszenak)</i>. Sertillanges: <i>Saint Thomas d'Aquin</i>. Charles Péguy: <i>Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc</i>. Gabriel Miró: <i>Las cerezas del cementerio</i>. Leon Tolstoi hil zen (XI-20). Parisen Giza Paleontologiaren Institutua irasi zen; iraslea Monakoko Printzea izan zen. Rabindranath Tagore: <i>Gitanjali</i>. Agiritegi eta Liburutegien Nazioarteko Lehenengo Kongresua ospatu zen Bruselan.

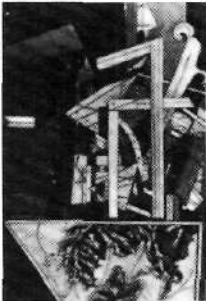

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1911	“Euzko Langileen Alkartasuna” jaio zen. Euskal Herriaren Alde aldizkaria.	Frantziarrek Fez atzeman zuten (V-4). Porfirio Díazek bere kargua utzi zuen (V-25): Mexikoko iraultzari ekin zitzaion. Espainiarrek esku hartu zuten Marokon (VI-VII). Langileek grebak egin zituzten Espainia osoan barrena. Mongolia Errusiaren babesgoa izango da (XII-6). Lehenengo harria ezarri zen, Delhi Berria fundatzeko (XII-12). Roald Admundsen Hego Polora (XII-14). Sun Yat-Senek Txinako Errepublika aldarrikatu zuen Nankinen (XII-30). Italia eta Turkiaren arteko guda (1911-1912).
1912	Euskal Herriaren Alde aldizkaria.	Frantziak Marokoren gainean ezarri zuen babesgoa (V-30). Lehenengo guda hasi zen Balkanetan (X-17 / XII): Grezia, Serbia eta Bulgariak eraso egin zioten Turkiari. Espainiako Ministrarien Kontseiluaren burua, José Canalejas, hil zuten (XI-12). Espainiak eta Frantziak akordioa jadetsi zuten, Marokon elkarrekin egiteko lan (XI-27). L. Borchardt-ek azalatu zituen Tutmosis jauregiko hondakinak (XII-7). Alemania, Austria eta Italiaren arteko aliantza. “Titanic” en ezbeharrak (IV-15): 1.500 lagun baino gehiago hil ziren itota.

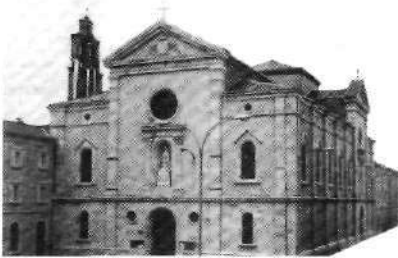
Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Pio X.ak oitotz-orduen liburua berriztatu zuen. Madriren Nazioarteko Eukaristi Kongresua ospatu zen. Lagrange: <i>San Lukasen Ebanjelioa</i>.	Pablo Picasso: "Naturaleza muerta con asiento de rejilla". Gustav Mahler musikagile austriarra hil zen (II-21). Richard Strauss-ek "Rosenkavalier" ("Arrosaren zalduna") opera idatzi zuen.	Juan Ramón Jiménez: <i>Estío</i>. Miguel Unamuno: <i>Rosario de sonetos líricos</i>.
"Singulari quadam" entziklika. María del Corazón de Jesús (M^h Josefa Sancho de Guerra) hil zen (1842-1912). "Ley del candado" (Giltzarrapoaren legea): Espainian debekatu zen erlijiosoek beste anaidirik ezartzerik, harik eta eikarteei buruzko legea onetsi arte.	Juan Gris: "Retrato de Picasso". Maurice Ravel: "Valses nobles" eta "Daphnis et Chloé". Gino Severini: "Dantzari artegatsua".	Domingo Agirre: <i>Garoa</i>. Antonio Machado: <i>Campos de Castilla</i>. T. Mann: <i>Der Tod in Venedig (Heriotza Venezian)</i>. J. Roman: <i>Manuel de sigillographie française</i>. Paul Claudel: <i>L'Otage, Cinq Grandes Odes</i>. Émile Durkheim: <i>Les formes élémentaires de la vie religieuse</i>. Paul Claudel: <i>L'Annonce faite à Marie</i>. Anatole France: <i>Les dieux ont soif</i>. Georg Heym: <i>Umbra vitae</i>. Marcelino Menéndez Pelayo hil zen (V-9).

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1913	Gabirel Jauregi Larreko karmeldarren lekaidegaitzian sartu zen (VIII-5). Bilbon <i>Euzkadi</i> egunkaria jaio zen.	Bulgariak bere aliatuei egin zien eraso (VI-26 / VII-30): Balkanetako bigarren guda. Alemaniako lege militarra (VII-3): armagintza asko ugaritu zen. Frantzian soldadutza hiru urtetaraino luzatu zen. Bukaresteko Itunbena (VIII-10): Balkanetako bigarren guda amaitu zen. Portugalek diplomazi harremanak hautsi zituen Doipurutzarekin.
1914	Gabirel Jauregi Markinara doa, Giza Zientzien ikasketak burutzeko (VIII).	Frantzisko Fernando artxidukea Sarajevon hil zuten (VI-28). Austriak <i>ultimatuma</i> luzatu zion Serbiari (VII-23). Guda adierazpena (VII-28). Errusian mobilizazio orokorra (VII-31). Alemaniak Errusia eta Frantziari <i>ultimatuma</i> (VIII-1). Alemaniak Frantziari guda adierazi zion (VIII-3), eta Ingalaterrak Alemaniari (VIII-4). Espainiak adierazi zuten Munduko lehenengo gudan ez zuela alderdirik (VIII-7). Panamako kanalaren irekiera (VIII-15). Ingalaterrak eta Frantziak hitzartu zuten Alemaniari isolamendu ekonomikoa ezartzea (X). Turkiak aliatuei guda adierazi zien (XI-12). Mohandas Karamchand Gandhi atzera dator Indiara, eta jazargo pasibo eta bortxagabea antolatu zuten britainiarren menperakuntzaren aurka. Borrokaldiak Marnen (IX-5/10) eta Masuriano lakuetan (IX-9/14).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Josulagunek Tokioko Unibertsitate Katolikoa irasi zuten. Hainbat apezpiku monofisita atxiki zitzaizkion Erromari. Gasteizko apezpikua: Prudencio Melo (1913-1917). E. Psichari Jaunaganatu zen.	Parisen Manuel de Fallaren "La vida breve" jo zen aurrerengoz. Parisen Igor Stravinskiren "Udaberriaren Eskaintza" (V-29). Ernst Ludwig Kirchner: "Straßenszene" ("Kalearen ikuspegia"). Wilhelm Lehbruck: "Belauniko", brontzekoa. Darío Regoyos margolaria hil zen (1857-1913).	Miguel Unamuno: <i>Del sentimiento trágico de la vida</i>. Jacinto Benavente: <i>La malquerida</i>. Guillaume Apollinaire: <i>Alcoholes</i>. G. Trankl: <i>Gedichte (Olertia)</i>. Jules Romains: <i>Les Copains</i>. Franz Kafka: <i>Das Urteil (Judizioa)</i>. Jaques Maritain: <i>La Philosophie bergsonienne</i>. Charles Péguy: <i>La Tapisserie de Notre-Dame</i>. Emeterio Arrese Beitia: <i>Nere bidean</i>. Rabindranath Tagorek Nobel saria lortu zuen literaturaren alorrean (XII-10).
Pio X hil zen (VIII-20). Hurrengo Aita Santua: Benedikto XV (IX-3). Ospakizun handiak, Teresa Deunaren dohatsutasunaren hirugarren mendeurrena dela-eta. "Ad beatissimi Apostolorum Principis" (XI-1), bakearen eta kristau errukiaren gainean.	Franz Marc: "Der Turm" ("Dorrea") eta "Der Blauen Pferde" ("Zaldi Urdinak"). Robert Delaunay: "Eiffel dorrea".	Frédéric Mistral olerkaria hil zen (III-25). André Gide: <i>Les Caves du Vatican</i>. G. Trankl olerkari austriar gazteak bere buruaz beste egin zuen Krakovian (XI-3). Jules Moulier "Oxobi": <i>Bihotz-Oihu-Deihadar-Nigar</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1915	Markinan Jose Maria Arizmendiarieta jaio zen (1915-1976).	Errusiako gudarosteak Przemysl-go gotorleku austriarra hartu zuten (III-23): 120.000 gizonetako harrapatu zituzten. Mauraren hitzaldia: beraren helburua Espainia gudan aliatuen alderantz sartzea izan zen (IV-21). Alemaniarrek aurrerengoz erabili zituzten gas itogarriak (IV-25). Aliatuak Gallipolin hartu zuten lurra itsasotik (IV-25). Londresko Itunbena aliatuen eta Italiaren artean (IV-26). Italiak guda adierazi zion Austria-Hungariari (V-23). Txinak Japoniaren 21 eskariak onartu zituen. Bulgariak bat egin zuen Europaren Erdialdeko inperioekin (IX-6). Haririk gabeko telefonozko lehenengo saioa egin zen Atlantikon barrera. Bulgariak eta Austria-Hungariak batera egin zioten eraso Serbiari, eta beronek Belgrad eta Nitx galdu zituen (X). Torpilen erabilera izugarri ugartu zen.
1916	“Comunión Nacionalista Vasca” eratu zen. Jeltzaleek ekinaldi bat burutu zuten S. Albaren legearen aurka; izan ere, lege horren asmoa gudaren ondorioz sortutako aparteko mozkinak arautzea izan zen. Euzko Deia aldizkaria. Eusko Ikaskuntzen Lehenengo kongresua Oñatin. Gabirel Jauregi Burgosko Karmelora joan zen filosofia ikastera (1916-1918).	Guda-makina garrantzitsua: tankea. Ingalaterran nahitaezko soldadutza ezarri zen (I-3). Verdugo borrokaldiari ekin zitzaion (I-21). Irlandar abertzaleak Dublinden matxinatu ziren (IV-24). Espainiak berriro berretsi zuen ez zuela alderdirik gudan (VI-22). Aliatuek Somme-ko erasoaldiari ekin zioten (VII-X). Errumania gudan sartu zen aliatuen alde (VIII-28). Frantzisko Jose Austriako enperadorea hil zen (IX-21). Europaren Erdialdeko inperioek bake proposamena egin zuten (XII-12). Rasputin fraidea San Petesburgen hil zuten (XII-30).

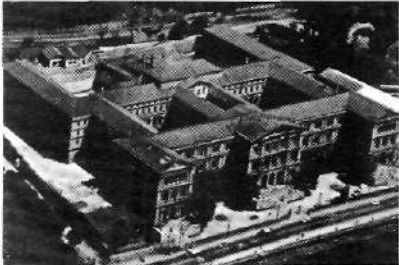

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Unión Misional del Clero” sortu zen.	Pablo Picasso: “Arlequin”. Manuel de Falla. “El amor brujo” Madrilén jo zen estreinakoz apirilaren 15ean. New Yorken “Herriaren jaiotza” filmea jendaurrera atera zen aurrerengoz. Emil Nolde-ren “Jesukristoren hilobiak”. Giorgio de Chiricor: “Joatearen tristura”.	Romain Rolland: <i>Au-dessus de la mêlée</i>. Franz Kafka: <i>Die Verwandlung</i> (Itxura-aldaketa). Franz Werfel: <i>Die Troerinnen</i> (Troertar emakumeak). Jean Hiriart-Urruty (“Zaharra”) euskal idazlea hil zen (1859-1915). Jose Manuel Etxeita Luzarraga euskal idazlea hil zen (1842-1915).
Aita Schuker-ek Jesus langilearen apostolu-ekintza sortu zuen.	H. Campendock: “Frau mit Tieren” (“Andrea animaliarekin”). Adolfo Guiard margolaria hil zen (1860-1916). ← Florencio Ansoleaga Elizondo arkitektoa hil zen.	José Ortega y Gasset: <i>El espectador</i>. Gabriel Miró: <i>Figuras de la pasión del Señor</i>. Jacinto Benavente: <i>La ciudad alegre y confiada</i>. Vicente Blasco Ibáñez: <i>Los cuatro jinetes del apocalipsis</i>. Rubén Darío hil zen otsailaren 6an. Henry James eleberrigile amerikarra hil zen (II-26). José Echegaray Eizaguirre hil zen irailaren 16an. Henri Barbusse: <i>Le Feu</i>. Bremond: <i>Erlijio sentieraren literatur historia</i> (1916-1933). Sigmund Freud: <i>Sarvera psikoanalisiari</i>.

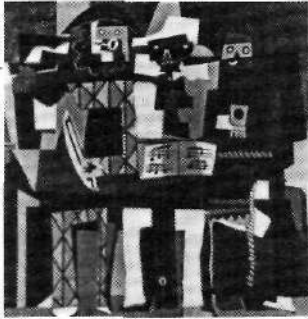

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1917	Araba, Bizkai eta Gipuzkoako aldundiek euren herrialdearentzat autonomia eskatu zuten (VII-1). Bilbon abuztuarekin egin zen manifestazioari gogor jarki zitzaion.	Alemaniak urazpiko guda orokorrari ekin zion (I-9). Errusian iraultzari ekin zitzaion, non-eta Petrogrado hirian (III-8). Nikolas II.ak abdikatu egin zuen (III-15). Estatu Batuek Alemaniari guda adierazi zioten (IV-2). Errepublikazale eta sozialistek batera mitina egin zuten gudan sartzeko (V-27): Araquistáin, Unamuno eta Lerroux egon ziren hizlarien artean. Espainia osoan greba orokor eta iraultzailea jazo zen (VIII-19). Sobietek boterea eskuratu zuten (XI-14). Errusia: hauteskundeetako emaitzek boterea sozialdemokrati eman zieten (22.000.000); Leninen alderdiak, berri, 9.000.000 boto lortu zituen (XII-8); hala eta guztiz ere, boltxevikeek ez zuten asmorik botereari uzteko, eta urrian estatu kolpe batez lortu zuten.
1918	Eusko Ikaskuntzen kongresua: Euskaltzaindiaren sorrera, bai eta Eusko Ikaskuntzen Elkartearena ere. Jeltzaleek zazpi diputatu lortu zituzten Gorteetarako. Gabirel Jauregik filosofiaren ikastaroa amaitu zuen Gasteizen (1918-1919).	Ingalaterran andrazkoei eman zitzaaien boto emateko eskubidea (I). Austriak eta Alemaniak Ukrainarekin Bake itunbena lortu zuten (II-9). Errusiak eta Alemaniak beste menia erdietsi zuten (II-26). Greba orokorra Alemanian (II-26). Sobietarren Gobernuak eta Europaren erdialdeko inperioek Bake itunbena sinatu zuten (III-3). Alemaniarrek Finlandia indarrez hartu zuten (IV-4). Letoniak (IV-9) eta Estoniak (IV-10) euren independentzia aldarrikatu zuten. Aliatuek eta errusiarrek euren harremanak hautsi zituzten (V-20). Nikolas II hil zuten (VII-16). Finlandian guda zibila piztu zen (VIII-27). Txekia (X-14), Kroazia eta Esloveniak (X-29) independentzia aldarrikatu zuten. Alemaniak Wilsonen 14 puntuak onetsi zituen (X-27). Espainian gripearen izurritea hasi zen (X). Poloniaren independentzia aldarrikatu zen (XI-7). Gilermo II.ak abdikatu egin zuen (XI-9): Berlinean Errepublika aldarrikatu zen. Menia Compiègnen (XI-11): Alemaniak eta Austria-Hungariak, eta herrialde aliatuek menia sinatu zuten. Hungarian Errepublika aldarrikatu zuten (XII-16).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
<i>Erroma'ko Eleizearen Araudi</i> berria aldarrikatu zen. “Humani Generis” entziklika predikua egitearen gainean (VI-15). Gasteizko apezpikua: Leopoldo Eijo (1917-1922). Andra Maria Fatimara azaldu zen (VII-17).	Oskar Kokoschka: “Buruerretratua”. Charles Chaplin: “Erraldatzailea”. Amadeo Modigliani: “Andrazko biluzia etzanik”.	Juan Ramón Jiménez: <i>Platero y yo</i>. Pío Baroja: <i>Juventud y egolatria</i>. Léon Bloy hil zen (XI-4). Émile Durkheim hil zen (XI-15). Paul Valéry: <i>La Jeune Parque</i>. Georges Duhamel: <i>La vie des martyrs</i>. Heinrich Mann: <i>Der Untertan</i> (<i>Menpekooa</i>). Luigi Pirandello: <i>Hala da, hala iruditzen bazaizue</i>.
Ekialdeko Ikasketen Institutua irasi zen. “Quod iam diu” agiria, Bake Konferenziaren aldeko otoiak eskatu zituen (XII-1).	Giorgio Morandi: “Bizi isila”. Gustav Klimt margolari austriarra hil zen (II-6). Juan Gris: “Guitarrista”. Ignacio Zuloagak erakusketa bat egin zuen Bilbon.	Federico García Lorca: <i>Impresiones y paisajes</i>. Vicente Blasco Ibáñez: <i>Mare nostrum</i>. F. Edekind hil zen (III-9). Guillaume Apollinaire hil zen, Europako hegoaldea sarraskitu zuen gripearen ondorioz (XI-10). Kanbon Edmond Rostand hil zen, <i>Cyrano de Bergerac</i> idatzi zuena. Paul Claudel: <i>Le pain dur</i>. Ebaristo Bustinza Lasuen “Kirikiño”: <i>Abarrak</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1919	Gabirel Jauregik hiru urtetan teologia ikasi zuen Bilbon, Begoñako Karmelon (1919-22). <i>Zeruko Argia.</i> Resurreccion Maria Azkue, Euskaltzainburu.	Bake Konferentzia zabaldu zen (I-18). Hungariako sobiet-errepublika aldarrikatu zen (III-21). Italian faxismoa fundatu zen (III-23). Bakerako baldintzak aurkeztu zitzaizkion Alemaniari (V-7). Versailleseko Itunbena sinatu zen (V-28). Alemaniano ordezkariek sinatu zuten aliatu garaileek ezarri zieten bake itunbena (VI-28): baldintza gogorak onartu behar izan zituzten. Espainia Nazioen Elkartean sartu zen (VI-28). 8 orduko lansaioa onartu zen Espainian (X-9). Ernest Rutherford-ek atomoa banatu zuen.
1920	“Gaceta”n Baskongada, Nafarroa eta Kataluniako autonomietarako legeak argitaratu ziren. <i>Euskera</i> aldizkariak urten zuen.	Espainiako Alderdi Komunista sortu zen (IV-25). Hungariak eta herrialde aliatuek bake itunbena sinatu zuten Versaillesen (VI-4): Hungaria oso gogor zigortu zuten gudan esku hartzeagatik. Haren lurraldea 320.000 m²-tik 90.000 m²-ra txikitu zen; biztanleak, berriz, 20 milioitik 8ra igaro ziren. Anberesko Joko Olinpikoen zabalkundea (VIII-14): Espainiak estreinakoz hartu zuen esku. Mohandas Karamchand Gandhik lehenengoz ekin zion laguntzarik ez emateko kanpainari (IX-20). Errusia eta Finlandiaren arteko bake itunbena (XII-14).

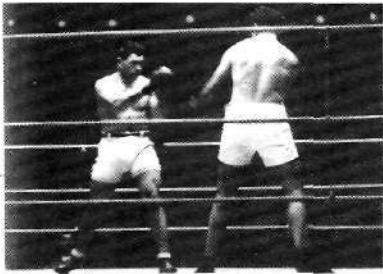

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“In hac tanta” agiria, Alemaniako apezpikuentzat (V-14). Espainiak bere eskeintza egin zion Jesusen Bihotz Santuari (V-30). “Paterno iam diu” agiria, Europako erdialdean goscak dauden umeen inguruan (XI-24). “Maximum illud” entziklika, fedea munduan zehar zabaltzearen gainean (XI-30). Frantziako kardinal eta apezpikuen lehenengo batzarrea.	Max Beckmann: “Gaua”. Wilhelm Lehmbruck: “Mächdentorso, sich umwendend” (“Neskaren irudia, albora begira”) (1881-1919). Otto Müller: “Bi neska”.	Ramón María del Valle-Inclán: <i>La pipa de Kif</i>. Ramiro de Maeztu: <i>La crisis del humanismo</i>. André Gide: <i>La symphonie pastorale</i>. Georges Sorel: <i>Matériaux pour une théorie du prolétariat</i>. Hugo von Hofmannsthal: <i>Die Frau ohne Schatten</i> (Itzalik gabeko emakumea). Franz Kafka: <i>Die Strafkolonie</i> (Presolekua). Eugene Gladstone O'Neill: <i>Odeiertetik harantzago</i>. Amadeo Nervo Montevideon hil zen (V-24). Resurrección María Azkue: <i>Ardi galdua</i>.
“Pacem Dei” entziklika, bakearen kristau-berrezarpenaren gainean (VI-23). Jeanne d'Arc santu bihurtu zuten. Frantziak eta Aulki Santuak atzera ekin zieten euren harremani. Sobietar Errepublika Sozialisten Batasunean erlijioari jarki zitzaizkion. “Spiritus Paraclitus” entziklika, Idazteunari buruz (IX-15). “Annus iam plenus” (XII-1): gudak herrialde guztietan jo eta ahuldutako umeei sorosteko eskatu zuen.	E. Mendelssohn: “Einstein-en dorrea” Potsdam-en. Hans Poelzing: Berlingo Antzoki Nagusia (1920-1921). Hotsak dituzten lehenengo filmak egin ziren.	Miguel Unamuno: <i>El Cristo de Velázquez</i>. Ramón María del Valle-Inclán: <i>Divinas palabras</i>. José Ortega y Gassetek <i>España invertebrada</i> argitaratzen ekin zion. E. Toller: <i>Masse Mensch</i> (Masa-gizona). Alfred Döblin: <i>Wallenstein</i>. Henri Bergson: <i>L'énergie spirituelle</i>. Salvador Madariaga: <i>Shelley and Calderón</i>. Jaques Maritain: <i>Art et scolastique</i>. Paul Claudel: <i>Le père humilié</i>. Georges Duhamel: <i>La confession de minuit</i>. Domingo Agirre hil zen.

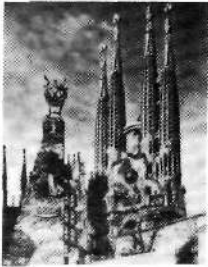
	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1921	Jeltzaleak banatu ziren aberriarretan eta komuniozaleetan. Bilbon lagun bi hil ziren eta beste hainbat zauritu ziren guardiazipilen eta langileen arteko gatazketan. Jose Miel Barandiaranek Jumentxako aztarnategi prehistorikoa aurkitu zuen Lekeitian. Deustuko Unibertsitatea. Aldizkariak: <i>Argia, Arantzazu, Gure Herria, Eusko Folklore, Kaiku.</i>	Espainiako Gorte berrietan kontserbakoiak dira nagusi (I-4). Kalteordainen Konferentzia Parisen (I-24/29) eta Londresen (II-27 / III-3). Eduardo Dato, Espainiar gobernuaren presidentea, hil zuten (III-8). Errusia eta Turkiaren arteko itunbena (III-16). Frantzia eta Alemaniaren arteko akordioa Wiesbaden-en (IV-27). Txinako Alderdi Komunista irasi zen. Espainiarren ausiabantza Marokon: Annual-go porrota (VII-22). Washington-go Konferentzia hasi zen (X-29). Kontraerasoari ekin zitzaion Marokon (IX-12).
1922	Gabirel Jauregi Iruñean apaiztu zen (IX-17). Gabirel Jauregik teologia amaitu zuen Kalahorran.	Britainia Handiak salatu zuen Japoniarekin zuen aliantza itunbena (II-6). Bederatzi herrialde boteretsuenek itunbena sinatu zuten Txinarekin (II-6). Hagan Justizi Auzitegi Iraunkorra zabaldu zen (II-14). Egipto eta Ingalaterraren arteko itunbena: babesgoaren amaiera (II-28). Errusia eta Alemaniaren arteko akordioa Rapallo-n (IV-26). “Alkondara beltzak” Erromara doaz, Mussolini Gobernuburu izenda dezaten (X-17). J. Picassori espedientea ireki zitzaion, Annual-go ausiabantzarenatik zituen erantzukizunengatik (XI-14). Errusia SESB bihurtu zen: Sobietar Errepublika Sozialisten Batasuna (XII-30). Hans Berger-ek burmuineko uhinak idoro zituen. Intsulina eriden zen.

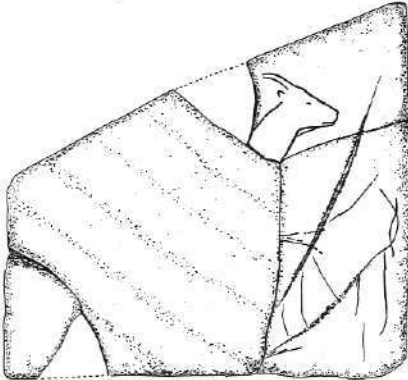
Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Ramón Zubieta hil zen (1864-1921). Mª Ángeles Sorazu hil zen (1873-1921). Iruñean "La Obra Máxima" misio-aldizkariaren lehenengo alea argitaratu zen; beraren fundatzailea aita Juan Vicente agurgarria izan zen.	Piet Mondrian: "Konposizioa gorritz, horiz eta urdinez". Ernst Barlach: "Haitzak".	Ramón Pérez de Ayala: <i>Belarmino y Apolonio</i>. Federico García Lorca: <i>Libro de poemas</i>. Manuel Machado: <i>Ars moriendi</i>. Jean Giraudoux: <i>Suzanne et le Pacifique</i>. J. J. Tharaud: <i>Quand Israël est roi</i>. Dámaso Alonso: <i>Poemas puros</i>. Hugo von Hofmannsthal: <i>Der Schwierige (Gaitza)</i>. Luigi Pirandello: Sei pertsonaia idazlearen bila. Pierre Lhande: <i>Yolanda</i>. Enrico Caruso opera-kantari ospetsua hil zen (VIII-2). Basilio Joanategi euskal idazlea hil zen (1837-1921). Albert Einsteinek Nobel saria jaso zuen fisikaren alorrean. Anatole Francek Nobel saria jaso zuen literaturaren alorrean. Giovanni Papini: <i>Jesukristoren historia</i>.
Aita santu Benedikto XV.a hil zen (I-22) Pio XI hautatu zuten (II-6). Frantziako Ikasle Kristauen Federazioa sortu zen. "Officium omnium" apostolu-gutuna, apaiz ikasketen gainean. "Ubi arca" entziklika. Thérèse Lisieux-koa dohatsu egin zuten. Gasteizko apezpikua: Zacarías Martínez (1922-1928).	Pablo Picasso: "Tres músicos".	Gerardo Diego: <i>Imagen</i>. Jacinto Benavente Nobel saria jaso zuen literaturaren alorrean (XII-10). James Joyce: <i>Ulysses</i>. Thomas Stearns Eliot: <i>Lur eremua</i>. Jean Giraudoux: <i>Siegfried et le Limousin</i>. Paul Valéry: <i>Charmes</i>. François Mauriac: <i>Le Baiser au Lépreux</i>. Gabriela Mistral: <i>Desolación</i>. Howard Carter Egipto-adituak Tutankamon-en hilobia topatu zuen. Bertolt Brecht: <i>Trommeln in der Nacht (Tarrapata gauean)</i>. Marcel Proust hil zen (XI-18). Klaudio Sagarzazu "Satarka": <i>Txinpartak</i>. Resurrección María Azkue: <i>Cancionero popular vasco</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1923	Greba orokorra Bilbon, komunistek Primo de Riveraren Estatu-kolpearen aurka deituta (IX). Gabirel Jauregi Burgosera bidali zuten, "El Monte Carmelo" aldizkariari laguntzeko.	Le Mans-eko 24 orduen kotxe-lasterketa aurrerengoz jokatu zen (V-26). Italia eta Greziaren arteko gatazka (VI-13/27). <i>Pancho Villa Mexikon hil zuten (VII-20).</i> Dekretu bat onetsi zen, Espainian separatismoa debekatzeko (IX-19). Primo de Riverak Espainian Estatu-kolpea jo ondoren (IX-13), Espainian Gorteak desegin ziren, eta diktadura ezarri zen. Hitler-ek Alemanian <i>putsch</i> bat jo nahi du, baina huts egin zuen (XI-9). Lurrikara Tokion: 100.000 lagun inguru hil ziren.
1924	"Crédito Minero" k porrot jo zuen. Gabirel Jauregi "La Obra Máxima" ren administraziora bidali zuten, aita Juan Vicente agurgarriaren zuzendaritzapean. Abuztuarekin Gabirel Jauregi Gasteizera igorri zuten, karmeldarren filosofi ikastetxeko irakasle legez (1924-1926). Jose Miel Barandiaranek Ermitiako aztarnategi <i>prehistorikoa aurkitu zuen Deban.</i>	Espainian probintzietako diputazioak desegin ziren (I-12). Leninen heriotzea (I-21). Neguko Lehenengo Joko Olinpikoak Chamonix-en (I-25). Britainia Handiak Sobiet Batasuna aintzatetsi zuen (II-1). Apirilaren 10az gero, gurpildunek eta oinezkoek eskuinetik ibili behar dute. Primo de Rivera diktadoreak "Unión Patriótica" alderdia irasi zuen (IV-14). Italian faxistek hauteskundeak irabazi zituzten (IV). Alemanian faxistek hauteskundeak galdu zituzten. Greziako Errepublika aldarrikatu zen (V-24). Frantziak SESB aintzatetsi zuen (X-29).

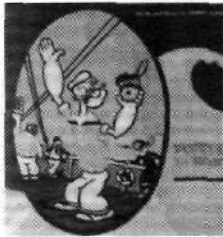

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Juan Soldevilla kardinala Zaragozan hil zen, anarkisten atentatu batean (VI-4). Alfonso XIII Erroma eta Vatikanoko bisitatzera joan zen. “Studiorum ducem” entziklika, apaizen ikasketen gainean (VI-29). Iruñeko apezpikua: Mateo Mujika (1923-1928).	Fritz Höger: “Txileko etxea” Hanburgon (1922-1923). Joaquín Sorolla margolari valentziarra hil zen (VIII-10). B. de Milke: “Hamar manamenduak” filmea. Manuel de Falla: “Retablo del Maese Pedro”.	Sigmund Freud: <i>Das Ich und das Es (Ni-a eta Zera)</i>. Jacques Maritain: <i>Éléments de philosophie</i>. André Maurois: <i>Ariel ou la Vie de Shelley</i>. Rainer Maria Rilke: <i>Duineser Elegien (Duinoko elegiak)</i>. Miguel Unamuno: <i>Teresa</i>. José Ortega y Gassetek <i>Revista de Occidente</i> fundatu zuen. Jorge Luis Borges: <i>Fervor de Buenos Aires</i>. Resurrección María Azkue: <i>Morfología Vasca</i>.
“Maximam gravissimamque” entziklika, Frantziako kristautentzat, elizbarrutietako elkarteen inguruan (I-18). Belgikan Gazteria Langile Katolikoak irasi ziren. Konkordatua Bavariarekin.	R. Scheibe: “Palmesel” (“Erramuetako astoa”). Buster Keaton: “Itsasgizona”. Alemanian Primo de Riverari egindako txingotea.	Paul Valérie: <i>L'Amé et la danse</i>. Jean Giraudoux: <i>Juliette au pays des hommes</i>. Antonio Machado: <i>Abesti berriak</i>. Gerardo Diego: <i>Versos humanos</i>. André Breton: <i>Manifeste du surréalisme</i>. Saint-John Perse: <i>Anabasis</i>. Franz Kafka hil zen. Eugene Gladstone O'Neill: <i>Desira zumarren azpian</i>. Anatole France idazle frantziarra hil zen (X-12). Giacomo Puccini musikagile italiarra Bruselan hil zen (XI-29). <i>La Bohème</i>, <i>Tosca</i>, <i>Madame Butterfly</i>... idatzi zituen. Karl Barth: <i>Das Wort Gottes und die Theologie (Jainkoaren Hitza eta Teologia)</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1925	Banco de Bilbaok ordainketak eten zituen (IX-3). “Radio San Sebastián”.	Alderdi faxista Italiako bakarra izango da aurrerantzean (I-3). Hindenburg aukeratu zuten Alemanian (IV-26). Espainia osoan Guda-egoera kendu egin zen (V-17). Espainia eta Frantziaren arteko akordioa, Marokon esku hartzeko (VI-4). Nazioek aldarrikapena egin zuten, Espainiak Ifni eduki zezan (VI-17). Espainia eta Frantziaren arteko hitzarmenak Marokoren gainean (VI-VII). Hitler-en alderdiaren baitan, aukerako talde paramilitarra eratu zen: <i>Schutzstaffel</i> edo <i>SS</i> (XI-9). Espainiar ejerzitoak garaitza izugarria jadetsi zuen Alhucemas hartueran (IX-30). Pablo Iglesias hil zen (XII-9).
1926	Paulino Uzkudun, Europako boxeo-txapeldun pisu astunetan (VI-18). Ekonomi Ituna onetsi zen Baskongadekin (XII-28). Santimamiñeko haitzuloko aztarnategia 1918 eta 1926. urteetan barrena Telesforo Aranzadi, Enrike Eguren eta Jose Miel Barandiaranek indusi zuten.	Pangalosen Estatu-kolpea eta diktadura Grezian (I-31 / VIII). Gomes da Costaren Estatu-kolpea Portugalen (V-28). Espainiak beste akordio bat erdietsi zuen Alemaniarekin (V-7). Espainiako hainbat jeneral eta politikarik matxinatzeko ahaleginak egin zituzten (VI-24). Espainia eta Italiaren arteko adiskidetasun itunbena (VIII-7). Alemania Nazioen Elkartean sartu zen (IX-8). Espainiak Nazioen Elkartea utzi zuen (IX-11).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Plutarco Elías Callesek gogor erazio zion Elizari Mexikon, eta jende asko hil zuen. Ume Jesusen Teresa Lisieuxkoa santu bihurtu zuten. “Quas primas” entziklika, Jesus Errege jaia ezartzeko (XII-11).	Otto Müller: “Andrazko motxaileak”. Maurice Ravel: “L’Enfant et les sortilèges”. Parisen jendaurren zen estreina Charles Chaplinen “Urrearen ametsa” (VIII-16). “Wozzeck” opera jo zen aurrerengoz (XII-13): musikagile eta letragilea Alban Berg izan zen, eta George Büchner-en idazlan bat hartu zuen oinarri.	Juan Ramón Jiménez: <i>Unidad</i>. Miguel Unamuno: <i>La agonía del cristianismo</i>. José Ortega y Gasset: <i>La deshumanización del arte</i>. Rafael Alberti: <i>Marinero en tierra</i>. Bordelle: <i>Sapho</i>. André Gide: <i>Les Faux-Monnayeurs</i>. Franz Kafka: <i>Der Prozeß (Auzia)</i>. Hugo von Hofmannsthal: <i>Der Turm (Dorrea)</i>. Adolf Hitler: <i>Mein Kampf (Nire borroka)</i>. Isaak López-Mendizabal: <i>Xabiartxo</i>.
“Rerum Ecclesiae” entziklika, misioak egitearen gainean (II-26). “Iniquis afflictisque”, katolizismoak Mexikon duen egoera ezin gogorragoa zela-eta (XI-18). “Action française” gaitzetsi zen (XII-29). Joan Gurutzekoa Elizaren doktore adierazi zuten (VIII-26).	P.-V.J. Klint: Grundtwig eliza Kopenhage-n (1913-1926). Claude Monet margolari frantziarra hil zen (XII-6). Antoni Gaudí arkitekto itzala hil zen (VI-1).	Ramón María del Valle-Inclán: <i>Tirano banderas</i>. Vicente Aleixandre: <i>ámbito</i>. Pedro Salinas: <i>Víspera del gozo</i>. Ramiro de Maeztu: <i>Don Quijote, don Juan, la Celestina</i>. Ramón Menéndez Pidal: <i>Orígenes del español</i>. Sertillanges: <i>La Vie intellectuelle</i>. Gabriel Miró: <i>El obispo leproso</i>. Georges Bernanos: <i>Sous le soleil de Satan</i>. François Mauriac: <i>Thérèse Desqueyroux</i>. Franz Kafka: <i>Das Schloß (Gaztelua)</i>. Luigi Pirandello: <i>Bat, bat ere ez, ehun mila</i>. Ernest Hemingway: <i>Jaia</i>. Jules Moulier “Oxobi”: <i>Alegiak</i>. Rainer Maria Rilke olerkaria hil zen (XII-29). Geneban Histori Zientzien nazioarteko batzordea fundatu zen. Pierre Lhande: <i>Dictionnaire basque-français</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1927	Bizkaian greba sortu zen.	Alemanian amaiera eman zitzaion kontrol militarri (I-31). Mexikoko Gobernuak krsitozaleen matxinada zapalduz jo zuen (I-31): kristozale asko anker eta gogor erabili zituzten soldadu ofizialek; apaiz asko fusilatu egin zituzten, bai eta erre eta bizirik lurperatu ere; mehatxu egin zitzaien euren seme-alabak bataiatzen ahaleginduko ziren guztiei, bai eta elizaz ezkonduko zirenei ere... Marokon matxinatuen azken arazoak konpondu ziren. Komunistak menderatu zituzten Txinan (IV-14). Italia eta Hungariaren arteko adiskidetasun itunbena (IV-21). Charles Lindbergh-ek Ipar Atlantiko zeharkatu zuen (V). Espanian petrolioaren monopolioa eratu zen (VI-30). Langileak Vienan matxinatu ziren (VII-15): 89 lagun hil ziren, eta 600dik gora zauritu. Txina eta Japoniaren arteko guda. Petrolioaren monopolioa CAMPSari eman zitzaion (X-15). Frantzia eta Jugoslaviaren arteko aliantza (XI). Txinak eta SESBk euren harremanak eten egin zituzten (XII-14).
1928	Jose Miel Barandiaranek Urtiagako aztarnategui prehistorikoa aurkitu zuen (Itziar, Gipuzkoa); berak eta Telesforo Aranzadik indusi zuten (1928-1936).	Trotski Asiara erbesteratu zuten (I). Espaniak Danimarka, Irlanda, Britainia Handi, Grezia, Suedia, Turkia eta Poloniarekin hitzarmenak sinatu zituen edota akordioak luzatu eta konpondu zituen. Errusian bosturteko lehenengo plana egin zen. Roald Amundsen Iparaldeko Lurburualdean hil zen.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Juan Iturrate dohatsua hil zen (1901-1927). Mexikon erlijio-jazargoa. Apezpikuek Freising-eko Konferentzian katolikoei debekatu zieten, Konnersreuth-era joan zitezen, bertan Therese Neumann bizi baitzen, harik eta berari jasotzen zitzaionaren gainean behin betiko epaia eman arte. Japoniar bat apezpiku egin zuten aurrerengoz. S. Thérèse Lisieux-koa misio katolikoan zaindaritzat hartu zuten (San Frantzisko Xabierrekin batera (XII-14). Gasteizko apezpikua: Mateo Mujika (1928-1937). Frantzian irrati bidez lehenengoz eman ziren sermoiak.	Juan Gris hil zen (V-11). Luis Buñuel: "Le chien andalou". Ernst Barlach: "Heriotzearen aingerua". Raoul Dufy: "Nizako hondartza".	Miguel Unamuno: <i>Romancero del destierro</i>. Ramón María del Valle-Inclán: <i>La corte de los milagros</i>. Martin Heidegger: <i>Sein und Zeit (Izakia eta Denbora)</i>. Gabriel Marcel: <i>Egunkari metafisikoa</i>. Franz Kafka: <i>Amerika</i>. Bertolt Brecht: <i>Die Hauspostille (Etxeko otoitz-liburua)</i>. Bordelle: <i>Journal de Salavin</i>. Julien Green: <i>Léviathan</i>. Hermann Hesse: <i>Der Steppenwolf (Estepako otsoa)</i>. "27ko belaunaldikoak".
"Mortaliū animos" entziklika (I-16), erlijioaren benetakoa maitasuna egiteko dauden bideen gainean. Iruñeko apezpiku berria: Tomás Muniz y Pablos (1928-1935). Konkordatuak Portugal eta Txekoslovakiarekin. Madrilen Opus Dei fundatu zen. Sustatzailea José María Escrivá de Balaguer izan zen (X-2).	Walt Disneyk marrazki bizidunen lehenengo filmea sortu zuen. Maurice Ravel: "Bolero".	Antonio Machado: <i>Poesías completas</i>. André Breton: <i>Nadja</i>. Bertolt Brecht: <i>Die Dreigroschenoper (Lau soseko opera)</i>. Federico García Lorca: <i>Romancero gitano</i>. Jorge Guillén: <i>Cántico</i>. Max Schler filosofo alemaniarra hil zen (V-19). Emeterio Arrese Beitia: <i>Txindor</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1929	Jose Miel Barandiaranek ondorengo aztarnategi prehistorikoak eriden zituen: Atxurra Berriatua, eta Atxuri eta Silibranka Mañarian. Etxegaraik Hariztoiko arte parietal prehistorikoa idoro zuen Behenafarroan.	Alexander Jugoslaviakoaren diktadura (I-5). Espanian militar batzuk matxinatu ziren, baina porrot egin zuten. Beraren antolatzailea Sánchez Guerra izan zen (I-29). Txilek eta Peruk euren arteko muga finkatu zuten (II-21). Letrango akordioa: Vatikanoko Estatuaren sorrera. Pietro Gasparri eta Benito Mussoliniren sinadurak. Bartzelonako Erakusketa Unibertsalaren zabalkundea (V-20). Ostegun beltza Wall Streeten (X-24); New Yorkeko Bursak lurra jo zuen. Primo de Riverak elkarrizketa batzuetan iragarri zuen diktadura laster amaituko zela (XII-8). Belgikan "Tintin" komikia agertu zen (I-10). Popeie jaio zen, marrazki bizidunetako pertsonaietarik ezagunenetakoa (VII-1).
1930	Donostiako Ituna: Espainiako monarkiaren aurkako indarretarik hainbat bildu ziren, euren ekintzak bateratzeko (VIII-17). Jeltzaleak ez ziren azaldu. Eusko Abertzale Ekintza irasi zen (IX-30). EAJtik bereizi eta gero. Greba orokor eta iraunkorra Bilbon, meatzealdean, Eibarren, Donostian eta Iruñean (XII-15). N. Casteret-ek Alkerdiko arte parietal prehistorikoa aurkitu zuen Urdazubín, Nafarroan. Athletic, liga eta kopako txapelkun (1929-1930).	Primo de Riverak bere karguari utzi zion (I-28). Mohandas Karamchand Gandhi atxilotu zuten, gizartekide legez men ez egitearren (III-7). Primo de Rivera hil zen (III-10). Britainia Handiak, Estatu Batuek eta Japoniak sinatu zuten Londresko itsas akordioa (IV-22). Munduko lehenengo futbol txapelketa Montevideon (VII-30). Espainiak uko egin zion txapelketan esku hartzeari. Alemaniko hauteskundeetan, Hitler-en alderdiak bigarren postua erdietsi zuen (IX). Elkarte eta bilera publikoei buruzko legea atzera ezarri zen Espainian (IX-11). Jacako matxinada alfonsotar monarkiaren aurka; porrot egin zuen (XII-15).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Frantzisko Garate dohatsua hil zen (1851-1929). “Divini illius magistri” entziklika (XII-31): gazteak kristau legez hazteko. Mexikon gogor egiten diote eraso Elizari.	Arturo Toscaninik uko egin zion faxisten ereserkia jotzeari, opera baten hasieran; Italia utzi behar izan zuen, eta Estatu Batuetara joan zen. New Yorkeko Arte Modernoaren Museoa fundatu zen. Salvador Dalí Parisen zabaldu zuen bakarka lehenengo erakusketa (XI-20).	Luis Jauregi “Jautarkol”: <i>Biozkadak</i>. Martin Heidegger: <i>Vom Wesen des Grundes (Oinarren izanaz)</i>. Rafael Alberti: <i>Sobre los ángeles</i>. Luis Cernuda: <i>Un río, un amor</i>. Federico García Lorca: <i>Poeta en Nueva York</i>. Ramón Menéndez Pidal: <i>La España del Cid</i>. Georges Bernanos: <i>La joie</i>. Jean Giraudoux: <i>Amphitryon 38</i>. Paul Claudel: <i>Le Soulier de satin</i>. Alfred Döblin: <i>Berlin Alexanderplatz</i>. Alberto Moravia: <i>Axolagabeak</i>. Richard Aldington: <i>Death of a Hero (Gizurenaren heriotzea)</i>. Pedro Salinas: <i>Seguro azar</i>.
“Casti Connubii” (XII-31), kristau ezkontzaren inguruan. Mateo Mujikak Gasteizko abadegaitegi berria zabaldu zuen, Alfonso XIII bertan zelarik.	W. Marinus Dudok: Hilversum-go udaletxea (1928-1930). Maurice Ravel: “Concerto pour la main gauche”. Julio Romero de Torres margolaria hil zen (V-11), “La nieta de la Trini” ren egilea. G. Kolbe: “Pietà”.	José Ortega y Gasset: <i>La rebelión de las masas</i>. Gregorio Marañón: <i>Ensayo biológico sobre Enrique IV de Castilla y su tiempo</i>. Sertillanges: <i>Catéchisme des incroyants</i>. Maillot: <i>Vénus au collier</i>. Hermann Hesse: <i>Narziss und Goldmund (Narziso eta Gozumundo)</i>. Robert Musil: <i>Der Mann ohne Eigenschaften (Bereizgarririk gabeko gizona) (1930-1945)</i>. Gabriel Miró hil zen (III-8). Vladimir Maiakovski olerkariak bere burua urkatu zuen (IV-16). Thomas Stearns Eliot: <i>Hausterre eguna</i>. Aranzadik fundaturiko argitaletxeak “Repertorio de jurisprudencia” argitaratzen ekin zion. Ebaristo Bustintza “Kirikiño”: <i>Bigarren abarrak</i>. Pedro Migel Urruzuno: <i>Ipuiak</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1931	<i>Karmen'go Argia</i> aldizkaria jaio zen; bertan Gabirel Jauregik gogor egingo du lan. Hauteskundeetan errepublikazaleek gehiengoa lortu zuten Bilbon eta Donostian, Gasteizen, berriz, monarkiazaleek erdietsi zuten <i>gehiengoa</i>. (IV-12). Eibarko Udalak aurrerengoz aldarrikatu zuen Errepublika Estatuan (IV-14). “Hego Euskal Herri”ko estatutua nagusi garaitu zen (VIII-10). Jose Miel Barandiaranek Bolinkobako aztarnategi prehistorikoa idoro zuen Abadiñon.	Udalen hauteskundeak Espainian: errepublikazaleek hiri handietan lortu zuten garaitza (IV-12). Vienako Kreditanssalt-ek porrota izan zuen (V-11). Bankuek atea itxi zituzten Alemanian (VII-13). Alemaniak nazioarteko ordainketak eten zituen (VII). Guangxiko herrialderik gehiena Yang-tse erreketako urek murgildu zuten Txinan: 250.000 lagun inguru hil ziren, eta 700.000 lagun etxe barik gelditu ziren (VIII-31). Japoniarrek Mantxuria atzeman zuten (IX-19). Nazioarteko hitzarmena, zertarako-eta gudari saihesteko dauden bideak gara zitezten (IX-26). Espainian boto emateko eskubidea eman zitzaizen andrazkoei (X-1). Hitler-en alderdiak bototan gora asko egin zuela eta, nazioarteko moneta-munduan izua sortu zen.
1932	“Hego Euskal Herri”ko estatutua berriro nagusitu zen (I-31). <i>Euskal Herriko 549 udalerriren ordezkarien bilera</i>. “Hego Euskal Herri”ko estatutua nagusitu zen, baina Nafarroako udalen ordezkari gehienek euren udalen agindua traditu zuten, eta estatutuaren aurkako botoa eman (VI-19). Gimnasi erakusketa Ibaiondon, Aberrri Eguna dela-eta; Euzko Alderdi Jeltzaleak gorantz zihola frogatu zuen.	Espainian gatazkak jazo ziren, gurutzea eskoletatik kentzeko agindua izan zela zio (II-6). Salazar, Portugalgo Kontseiluko buru (VII). <i>Sanjurjoren jazaraldiak porrot egin zuen Espainian</i> (VIII-10). Hitler-ek garaitza izugarria lortu zuen azaroko hauteskundeetan. Espainia eta Frantziaren arteko itunbena lan, urgazpen eta gizarte aseguruaren gainean (XI-2). Frantziak eta Sobiet Batasunak elkarri erasorik ez egiteko ituna sinatu zuten (XI-29). SESBN errealismo sozialista arte eta literaturan ezarri zuen Gobernuak.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Madriren komentuak erre zituzten (V-11). “Quadragesimo Anno” entziklika (V-15), gizartearen antolamendua Ebanjelioaren arabera ezartzeari buruz. Espainian eraso gogorra egin zitzaizen erlijiosoen anaidiei. Segura kardinala, Espainiako apezpikuburua, Espainiatik jaurti zuten (VI-13). “Non abbiamo bisogno” entziklika (VI-29), akzio katolikoaren gainean; beraren bidez kexa azaldu zen Mussoliniren xedapenen aurka. Mateo Mujika, Gasteizko apezpikua, atzerriratu zuten. Vatikanoko Irratiaren zabalkundea. “Nova impendet” entziklika (X-2), ekonomiaren krisiaren gainean, lanik ezaz eta prestakuntza militarren inguruan. Iruñita Bartzelonako apezpikuak gizarteazko eduki itzaleko pastorala argitaratu zuen; bertan esaten da Elizak ezin duela jo langileen legebidezko interesen aurka, eta joko ez duela; izan ere, hori egitea kristau doktrina saltzea izango litzateke (VII-26).	Salvador Dalí: “Memoriaren iraupena”, artelan subrealista garrantzitsua. New York: “Empire State Building” zabaldu zen; 102 estai bulegoetarako; eta 448,66 metroko altuera du. Munduko etxerik erraldoiena da (IV). Victor Eusa: Iruñeko abadegaitgia. Juan Etxebarria margolari euskalduna hil zen (1875-1931).	Lauaxeta: <i>Bide barriak.</i> Federico García Lorca: <i>Poema del canto jondo.</i> Josep Maria de Sagarra: <i>El poema de Nadal.</i> Pedro Salinas: <i>Fábula y signo.</i> Rafael Alberti: <i>El hombre deshabitado.</i> Paul Valéry: <i>Regards sur le monde actuel.</i> Antoine de Saint-Exupéry: <i>Vol de nuit.</i> Jules Romains: <i>Donogoo.</i> Carl Gustav Jung: <i>Seelenprobleme der Gegenwart (Arimarik ote dagoen arazoa).</i> Horváth: <i>Geschichten aus dem Wiener Wald (Edaspenak Vienako basotik).</i> Edmund Husserl: <i>Kartesiar gogoetak.</i>
Josuren Anaidia Espainian desegin zen (I-23). “Caritate Christi compulsi”(V-3): otoitzak, gizakumeen egoera latza dela-eta. “Acerva animi” entziklika (IX-29). Mexikoko errepublikan katolizismoari sortutako egoera bidegabea zela zio. “Deus scientiarum” eratu zen. E. Munier-ek “Esprit” fundatu zuen.	Georges Rouault: “Cruzifixus” (frantziar espresionismoa). Max Slevogt hil zen; bera izan zen espresionismo alemaniarren ordezkaria (“Andraderen kantoria”). M. Ortiz: “Amatasuna”.	Pío Baroja: <i>La selva oscura.</i> Vicente Aleixandre: <i>Espadas como labios.</i> Salvador Espriu: <i>Laia.</i> François Mauriac: <i>Le Noeud de vipères.</i> Louis Ferdinand Destouches (Céline): <i>Voyage au bout de la nuit.</i> Hans Fallada: <i>Kleiner Mensch, was nun? (Gizontxo, orain zer?).</i> Henri Bergson: <i>Les Deux Sources de la morale et de la religion.</i> Gregorio Marañón: <i>Amiel.</i> Sigmund Freud: <i>Psikoanalisiaren sarrerako ikasgaiak.</i> P. Bosch Gimpera: <i>Etnologia de la Península Ibérica.</i> Xabier Lizardi: <i>Biotz-begietan</i>

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1933	Estatutuaren behin betiko proiektua onetsi zen (VIII-6), azaroan erreferendumaren menpean jarriko zena. <i>Eibarren</i> Jeltzaleek azaroko hauteskundeetan irabazi zuten. “Radio Pamplona”. “Radio Bilbao”.	Hitler Alemaniako kantziler izendatu zuten (I-30). Reichstag erre zuten (II-27). Japoniarrak Ho-Pei-ra indarrez sartu ziren, eta Pekinera jo zuten (II). Eskuindarrek udal hauteskundeak irabazi zituzten Espainian (IV-25). Hitler-ek erabateko boterea lortu zuen (III-19). Europako hitzarmena irati-hedapenaren gainean (VI-19). Eliz Ituna Alemaniarekin (VII-20). Hitler-en alderdia Alemaniako alderdi bakar bihurtuko zen (VII-21). Alemaniak Armak uzteko konferentzia bertan behera utzi zuen, bai eta Nazioen Elkartea ere (X-14). “Falange Española”ren fundazioa (X-29). Espainian hauteskundeak egon ziren Parlamenturako (XII-19); eskuindarrek irabazi zuten. Espainiako andrazkoek aurrerengoz eman zuten botoa (XII-22). Frédéric Joliot-Curieek erradioaktibitate artifiziala garatu zuten.
1934	Urriko iraultza; greba orokorra Bizkaian eta Gipuzkoan, nahiz eta jeltzaleek ez egiteko agindua eman. Matxinada Baskongadetan eta Asturiasen (X-4). Tradiziozaleen talde bat, Lizarra buru duelarik, Mussolinirekin elkartu zen, beraren laguntza eskatzeko. “Radio Vitoria”.	Alemaniak eta Poloniak elkarri erasorik ez egiteko ituna sinatu zuten (I-20). Vienan sozialisten matxinada zapaldu zuten, eta alderdi sozialista desegin zen (II-1/16). Alemanian sindikatuak ezabatu ziren. Espainian agindua eman zen, hiritarrek armak utz zitzaten (II-8). Estatu Batuek Filipinen burujabetasuna onartu zuten 1946. urterako (III-24). Hitler-ek eta Mussolinik elkar ikusi zuten Venezian (VI-14/15). Engelbert Dollfuss kantziler austriarra hil zuten, naziek jo nahi izan zuten Estatu-kolpe batean (VII-26).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Espainian Erljio-kongregazioei buruzko Legearen 21. artikulua onetsi zen (IV-6): apaizak irakaskuntzatik baztertu zituzten. Gomá Toledoko artzapezpiku izendatu zuten (IV-25). “Dilectissima nobis” entziklika, Espainiako apezpikuentzat eta herriarentzat, Elizak Espainian jasaten duen egoera bidegabearen gainean (VI-3) Alemaniko Gobernuak Konkordatu sinatu zuen Vatikanorekin (VII-6). Faulhaber kardinalak aurre egin zion nazismoari. Aita Foucauld-en Behartsuen Anaidia sortu zen. Mateo Mujika bere elizbarrutira itzuli zen.	F. Höger: Berlingo Eliza Hohenzollernplatz-en. E. Baudouin eta M. Lods: “Cit� de la Murette”, Parisen; Europako lehenengo etxe erraldoiak.	Luis Cernuda: <i>Invitaci�n a la poes�a</i>. Pablo Neruda: <i>Residencia en la tierra</i>. Antonio Machado: <i>�ltimas lamentaciones de Abel Mart�n</i>. Juan Ram�n Jim�nez: <i>Segunda antolog�a po�tica</i>. Miguel Hern�ndez: <i>Perito en lunas</i>. Jos� Mar�a Pem�n: <i>El divino impaciente</i>. Federico Garc�a Lorca: <i>Bodas de sangre</i> antzeztu zuen estreina. Andr� Malraux: <i>La condition humaine</i>. Jean Giraudoux: <i>Intermezzo</i>. Juan Arana Ezpeleta “Loramendi” olerkaria hil zen (1907-1933). Xabier Lizardi olerkaria hil zen (1896-1933).
Bernardette Soubirous santu egin zuten. Alemaniko liburu arrazista behinenak gaitzetsi ziren. Margarita Mar�a L�pez de Maturana hil zen (1884-1934). Houbat Baionako apezpiku egin zuten (1934-1943). Baionan Nazioarteko VII. Eukaristi Kongresua egin zen.	Kaliforniako “Palos Verdes” eliza, pelegrinoentzat. Egilea Franck Lloyd Wright izan zen. Eduardo Torroja: Madrilgo Zarzuclako Hipodromoa	Maurice Blondel: <i>La pens�e</i>. Pedro Salinas: <i>La voz a ti debida</i>. Federico Garc�a Lorca: <i>Yerma</i> antzeztu zuen aurrengoz. Gregorio Mara�n: <i>Las ideas biol�gicas del Padre Feij�o</i>. Montherlant: <i>Les C�libataires</i>. Hans Fallada: <i>Wer einmal aus dem Blechnapf fri�t (Latorrizko azpilatik behin gogoz jan zuena)</i>. Kolb: <i>Die Schaukel (Zinbuluak)</i>. F. Wolf: <i>Professor Hamlock</i>. Orixe: <i>Barne-mui�etan</i>. Xabier Lizardi: <i>Umezurtz-olerkiak</i>. Orixe: <i>Euskaldunak</i> (1935erako idatzi, baina 1950ean argitaratu zuten).

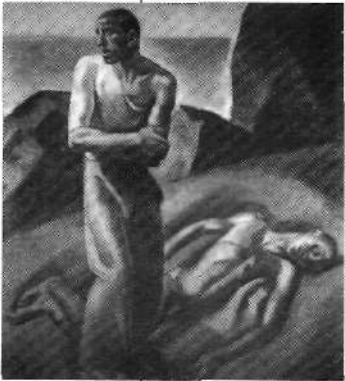
	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1935	Gabirel Jauregi: <i>Pisia</i>. Jose Miel Barandiaranek Berriatuko Goikolau haitzulo prehistorikoa idoro zuen. Gabirel Jauregik azterketak egin zituen Izadi-iztiaren gainean Oviédoko Unibertsitatean.	Erreferenduma egin zen Sarre Alemaniara itzuliko ote zen jakiteko: %90etik gora haren alde azaldu zen (I-13). Alemanian soldadutza atzera ezarri zen (II-16). Frantziak, Ingalaterrak eta Italiak Stresako akordioa sinatu zuten (III-14). Frantziak eta Sobiet Batasunak elkarri laguntzeko itunbena sinatu zuten (V-2), bai eta Txekiak eta Sobiet Batasunak elkarrekin beste bat ere (V-16). Francisco Franco Estatu Nagusi eta Zentraleko buru izendatu zuten (V-17). Buenos Airesen itunbena sinatu zen meni legez, eta horretara amaiera eman zitzaion behin-behinean Bolivia eta Paraguayren arteko Chacoko gudari (VI-11). Espainiak merkataritzako akordioak sinatu zituen ondoko herrialdeekin: Venezuela, Danimarka, Suedia, Dominikar Errepublikak, Alemania, Frantzia eta Turkiarekin (VIII-IX). Nuremberg-en judeguen aurkako legeak eman ziren (IX). Italiak eraso egin zion Etiopiari (X-2).
1936	Gabirel Jauregi: <i>Kimia</i>. Iruñea eta Gasteiz francozaleen esku (VII). Francoren ejerzitoek Irun erdietsi zuten (IX-6). Donostia ere matxinatuen esku jausiko da (IX-13). Gudak aita Gabirel Aramaion harrapatu zuen, eta bertan 9 hilabetean egongo da. Gorteek Basgongadentzako autonomi estatutua onetsi zuten (X-1). Txirritaren omenaldia: bertsolariak.	Espainiako Gorteak desegin ziren (I-7). <i>Hauteskunde</i> ituna egin zen Herri Frontea osatzeko (I-15). Herri Fronteak hauteskundeak irabazi zituen (II-16). Hitler-ek Locarnoko ituna gaitzetsi zuen, eta Renaniara sartu zen berriz ere (III-7). Italiarrek Addis Abeba (V-5). Herri Fronteak Frantzian irabazi zuen (V). Calvo Sotelo hil zuten (VII-13). Matxinada Penintsulara eta Kanarietara zabaldu zen (VII-18). Matxinoek huts egin zuten Madrilan, Bartzelonan eta Valentzian: <i>Guda Zibila</i> hasi zen. Bolñek eta Luca de Tenako markeak laguntza eskatu zioten Mussoliniri Francorentzat (VII-22). Lautada Horian altxamendu militarra jazo zen (Marokon) (VII-17). <i>Arranzek</i> (francozaleen ordezkari legez), eta Goering eta Hitler-ek elkar ikusi zuten (VII-25). Italiako hegazkinek urten zuten Espainiako matxinoentzat lehenengo laguntza eroateko (VII-27); eta Marokora alemaniar "junker"ak heldu ziren (VII-28).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Espainian lurrak atzera eman zitzaizkien josulagunei (V-25). Eliz Ituna Jugoslaviarekin. “Ad catholici sacerdotii” entziklika apaizgo katolikoaren gainean (XII-20). Iruñeko apezpikua: Martzelino Olaetxea (1935-1946).	Eraikuntza teknikoak asko garatu ziren: Georges Washington zubia Hudson ibaiaren gainean, New Yorken. 1.067 metro ditu (1929-1932). Golden Gate zubia San Frantziskon. 2.824 metroko luzera du, eta horietatik 1.280 esekita ditu.(1937) Arthur Honegger-ek “Joana Ark-ekoa suan” oratorioa idatzi zuen (1938).	Gregorio Marañón: <i>Vocación y ética</i>. Federico García Lorca: <i>Llanto por la muerte de Ignacio Sánchez Mejías</i>. Luis Cernuda: <i>Donde habite el olvido</i>. Rafael Alberti: <i>Verte y no verte</i>. Gabriel Marcel: <i>Être et avoir</i>. Jean Giraudoux: <i>La guerre de Troie n'aura pas lieu</i>. Jacques Feyder: <i>La Kermesse héroïque</i>. Jules Moulier “Oxobi”: <i>Heiatik zerura</i>. Heinrich Mann: <i>Die Jugend des Königs Henri Quatre (Errege Henri laugarrenaren gaztaroa)</i>. Bergengruen: <i>Der Großtyrann und das Gericht Tirano handia eta Auzitegia</i>. Lehmann: <i>Antwort des Schweigens (Isilaren erantzuna)</i>. Warren: <i>36 olerki</i>. Thomas Stearns Eliot: <i>Hilketa kabildoan</i>. Manuel Lekuona: <i>Literatura oral euskérica</i>. Resurrección María Azkue: <i>Euskalerrriaren jakintza (1935-1947)</i>. Joan Bautista Eguzkitza: <i>Gizarte-azua</i>. Esteban Urkiaga “Lauaxeta”: <i>Arrats-beran</i>.
“Vigilanti cura” entziklika, zinematografiako ikuskizunaren gainean (VI-29). Matco Mujika Gasteizko apezpikua bota egin zuten. Roara bidean urten zuten urriaren 14ko gauean.	Franck Lloyd Wright: “Etxea urjauziaren gainean” (1936). Maurice Ravel hil zen. Constantin Brancusi: “Foka”.	Miguel Hernández: <i>El rayo que no cesa</i>. Luis Felipe Vivanco: <i>Cantos de primavera</i>. Pedro Salinas: <i>Razón de amor</i>. Federico García Lorca: <i>La casa de Bernarda Alba</i>. Gregorio Marañón: <i>El conde-duque de Olivares. La pasión de mandar</i>. Antonio Machado: <i>Juan de Mairena</i>. Georges Bernanos: <i>Journal d'un curé de campagne</i>. Federico García Lorca fusilatu egin zuten (VIII-19). Eugene Gladstone O'Neill-ek Nobel saria lortu zuen literaturaren alorrean (XII-16). Wolfenstein: <i>Die gefährlichen Engel (Aingeru arriskutsuak)</i>. Schröder: <i>Die Ballade von Wandersmann (Wandersmann-en baladak)</i>. Jacques Maritain: <i>Osoko gizatasuna</i>. Ramón María del Valle-Inclán hil zen (I-15), bai eta Oswald Spengler filosofoa (V-8), Luigi Pirandello (XII-10) eta Miguel Unamuno (XII-31). Aitzol hil zen.

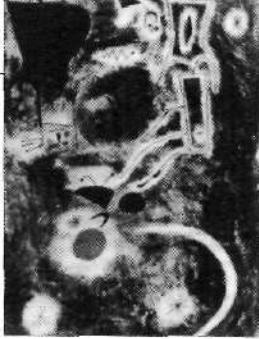

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1937	Gabirel Jauregi Gasteiztik Markinako komentura bidali zuten (V). Gernika bonbardatu zuten hegazkin faxista eta naziek (IV-26). Bilbo francozaleen esku jausi zen (VI-19). <i>Santoñako ituna: Euzko Gudarosteak Errepublikak bertan behera utzi zuen (VIII-25).</i> Bizkai-Gipuzkoen ekonomi itunen araubidea ezabatu egin zen. Gabriel Jauregi Larrera bidali zuten (XI). Euzko Jaurlaritza, Jose Antonio Agirre buru delarik, Autonomi Estatutua onetsi eta gero (1936ko azaroan).	Jaramako borrokaldia (II-5/25). Guadalajarako borrokaldia (III-8/18). Espainiak eta Alemaniak merkataritza itunbena sinatu zuten (III-20). Mola hil zen hegazkin istripu batean (VI-3). Alemaniak eta Italiak Eskurik ez hartzeko batzordea bertan behera utzi zuten (VI-23). Liberak atzera galdu zuen balioa (VI-30). Bruneteko borrokaldia (VII-5/28). Txinako guda zibila zela eta, japoniarrek Pekin hartu zuten (VIII-8), bai eta Chantung (X) eta Nankin (XII-13) ere. Txinak eta Sobiet Batasunak elkarri erasorik ez egiteko ituna sinatu zuten (VIII-21). Iparaldeko gudaldia amaitu zen, Xixon eta Avilés hartu ondoren (X-19/21). Italiak Nazioen Elkarteak bertan behera utzi zuen (XII).
1938	“El Correo Español — El Pueblo Vasco”. Abade batzuk kartzelan.	Neurri batzuk erabili ziren Alemaniako judeguak joan zitezten: 1933. urtean 500.000 inguru bizi ziren, 1938an berriz, 234.000 (I-17). Francoren lehenengo Gobernua (I-30). Francozaleek Teruel berreskuratu zuten (II-22). Hitler-ek Austria atzeman zuen (III-11). Negrín-ek 13 puntu aldarrikatu zituen bakea lortzeko (IV-30). Frantziako liberak hirugarrenez galdu zuen balioa (V). Ebroko borrokaldia (VII-X). Nazioarteko Nazioarteko Soldadu-taldeak Espainiatik joan ziren (IX-21). Munich-eko akordioa (IX-30). Vienako tartekaritza: Hungariak lurralde eslovakiarrak jaso zituen (XI-2). Italian neurriak eman ziren judeguen aurka (XI-10).

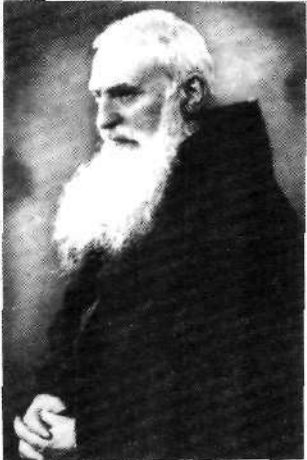

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Mit brennender Sorge” entziklika (III-14), Eliza katolikoak Alemaniako Reich-en bizi duen egoeraren inguruan. “Divini Redemptoris” (III-19), komunismoaren gainean. “Firmissimam constantiam”, erlijio katolikoak Mexikon duen egoeraren gainean. Alemaniar apezpikuek gutuna plazaratu zuten erlijio-jazargoari buruz. Espainiako apezpikuek talde-gutuna zabaldu zuten, zertarako-eta Francoren altxamenduari atxikimendua adierazteko (VII-6). Javier Lauzirika, Gasteizko apezpiku (1937-1943).	Charles Chaplin: “Aro berriak”. Ignacio Zuloagak urrezko domina irabazi zuen Veneziako Biurtekoan. Paul Klee: “Iraultza bidezubian”. Pablo Picasso: “Guernica”.	Arturo Campi3n hil zen (1854-1937). Miguel Hern3ndez: <i>Vientos del pueblo</i>. Rafael Alberti: <i>De un momento a otro</i>. Alfred Adler hil zen. Gizabanakoaren psikologiaren eskolaren fundatzailea izan zen (V-25). Erroman hil zen Guglielmo Marconi (VII-20). Lauaxeta Gasteizen fusilatu zuten (VI-25).
Francoren Gobernu aintzatetsi zuen Vatikanok (V-4).	“Buruerretrotua modeluarekin” (1907-1908). Ernst Ludwig Kirchner hil zen (1880-1938).	Jos3 Mar3a Pern3n: <i>Pemas de la bestia y del hombre</i>. Jean-Paul Sartre: <i>La Nauss3e</i>. Fran3ois Mauriac: <i>L'Espoir</i>. Jean Cocteau: <i>La Voix humaine, les Parents terribles</i>. Torio eta uranioa erdibi zitezkeela asmatu zen. O. Hahn-ek lortu zuen hori. Gabriele d'Annunzio hil zen (1863-1938). Karl Jaspers: <i>Existenzphilosophie (Izan-filosofia)</i>. Henry Miller: <i>Kaprikornio-tropikoa</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1939	Berroberriko aztarnategi prehistorikoa Urdazubín (Nafarroa). 1938 eta 1939. urteetan indusi zuten.	Bartzelona hartu zuten frantzoalek (I-26). Azañak bere karguari utzi zion (II-28). Britainia Handiak eta Frantziak Burgosko Erregimena aintzatetsi zuten (II-27). Hitler-ek Txekoslovakia atzeman zuten (III-15). Espainiak eta Portugalek elkarlaguntza eta elkarri erasorik ez egiteko itunbena sinatu zuten (III-18). Francoren soldaduak Madrilén sartu ziren (III-27). Espainiako guda zibila amaitu zen (IV-1). Hitler-ek Alemania eta Britainia Handiaren arteko itsas akordioa salatu zuen, bai eta Alemania eta Poloniaren arteko ituna ere (IV-28). Oso jateko gutxi zegoela eta, Espainia osorako ano-banatzea erabaki zen (V-14). Espainiako unibertsitateetan katedradun asko bota zituzten (VIII-18): Américo Castro, Claudio Sánchez Albornoz, Pedro Salinas, Niceto Alcalá Zamora... Alemaniak eta Sobiet Batasunak elkarri erasorik ez egiteko ituna egin zuten (VIII-22). Hitler-ek Polonia hartu zuen indarrez (IX-1): munduko guda hasi zen. Espainiak alderdirik ez zuela aldarrikatu zuen (IX-4). Britainia Handiak eta Frantziak guda adierazi zioten Alemaniari (IX-17). Polonia Alemaniaren eta Sobiet Batasunaren artean banatu zuten (IX-28). Sobiet Batasuna Nazioen Elkartetik bota zuten (XII-14).
1940		Burtsak atzera zabaldu ziren Espainian (III-1). Sobiet Batasunak eta Finlandiak bake itunbena sinatu zuten (III-12). Alemaniak Danimarka eta Norvegia hartu zituen indarrez (IV-9). Belgika, Holanda eta Luxemburgen sartu zen indarrez Alemania (V-10). Dunkerkeko borrokaldia (V-28 /VI-3). Italiak eraso egin zion Frantziari (VI-10). Alemaniarrek Paris hartu zuten (VI-14). Petainek menia eskatu zuen (VI-16). De Gaullek dei egin zien frantziarrei (VI-18). Frantzia eta Alemaniaren arteko menia (VI-22), eta Frantzia eta Italiaren artekoa (VI-23). Estonia, Letonia eta Lituania sobiet errepublika bihurtu ziren (VII-3/6). Ingalaterrako borrokaldia hasi zen (VIII-8 / X-5). Auzitegi berezia eratu zen Espainian mazoneria eta komunismoari aitz (IX-11). Alemaniak Errumania hartu zuen (X-8). Francok eta Hitler-ek elkar ikusi zuten Hendaian: Espainia gudan sartuko ote zen iharduki ziren (X-23). 1940-1945: 6.000.000 judegu inguru hil zituzten sarraski erremuetan.

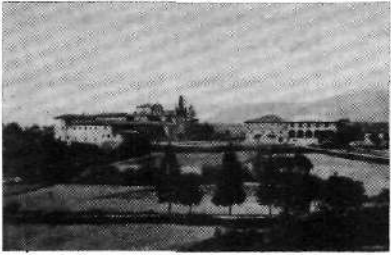
Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Aita santu Pio XI.a hil zen (II-10). Aita santu Pio XII.a aukeratu zen (XII-2). → Pio XII.aren mezuak bakearen alde. "Summi Pontificatus" entziklika, mundu osoko apezpiku guztientzat (X-20), haren aita santu goaren hasieran; hiru asmo zituen: gizakumea eta gogoa berritu, Estatuaren botere osoari gaitziritzi eta bakaren alde jarduteko eskaera egitea. "Sertum laetitiae", Ameriketako Estatu Batuetako apaizentzat. Gomá kardinala hil zen.	Julio González: "Homme Cactus I" (1937)? Parisen "Réalités Nouvelles" lehen erakusketa egin zen. Brooklyn-Bridge Manhattan-en, New Yorken.	Antonio Machado hil zen (II-22). Sigmund Freud hil zen (IX-22). León Felipe: <i>Español del éxodo y del llanto</i>. Ernst Jünger: <i>Auf den Marmorklippen</i> (Marmorezko amildegien gainean). Thomas Mann: <i>Lotte in Weimar</i> (Carlota Weimarren). Franz Werfel: <i>Der veruntreute Himmel</i> (Zeruaren iruzurra). Thomas Stearns Eliot: <i>Familiarteko bilera</i>. Jean-Paul Sartre: <i>Horma</i>.
Aita Santuaren eta beraren Ordezkoak omenaldia egin zioten Josulagundiari, beronen laugarren mendeurrenean. "Saeculo exeunte" entziklika, Portugalgo apezpikuentzat, herrialde horren independentziaren 8. mendeurrenean (VI-13). Alfred Döblin olerkaria katoliko bihurtu zen.	A. Maillot: "El río". "Valle de los Caídos" eraikitzen hasi zen (1959an burutuko zen). Charles Chaplin: "Diktadorea". Paul Klee margolaria hil zen. Aurelio Arteta Errasti euskal margolaria hil zen.	Luis Felipe Vivanco: <i>Tiempo de dolor</i>. Gregorio Marañón: <i>Tiempo viejo y tiempo nuevo</i>. Thomas Mann: <i>Die vertauschten Köpfe</i> (Trukatutako buruak). Schröder: <i>Die weltlichen Gedichte</i> (Olerki mundutarrak). Graham Greene: <i>The Power and the Glory</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1941		Alfonso XIII.ak bere seme Juan Borboittarrari utzi zion koroa (I-15); ondorik, Madrilén hil zen (V-17). Ingelesék erasoari ekin zioten Afrikako sortaldean (I-19). Renferen fundazioa (I-24). Franco eta Mussolini Bordigheran elkartu ziren (II-12). Erwin Rommel Afrikakorpsen buruzagi nagusi izendatu zuten, aliatuen aurrerakadari Afrikako iparraldean aurre egiteko (II-16). Alemaniarrak Bulgarian sartu ziren (III-2). Errusia eta Jugoslaviaren arteko ituna (IV-5). Japonia eta Sobiet Batasunaren arteko itunbena (IV-13). Ingelesék Addis Abeba jadesi zuten (V-5), eta Siria (VI-8). Hitler-ek eraso egin zion Sobiet Batasunari (VI-22). "División Azul"ek Espainiatik urten zuen (VII-3). Espainia eta Alemaniaren arteko akordioa: 100.000 espainiar herrialde Alemaniara eroateko (VIII-22). Auschwitz: atxilotuak samaldaka hiltzen hasi ziren (IX-3). Leningrad setiatzeari ekin zioten (IX-9). Moskuko borrokaldia (XI-16 / XII-5). Pearl Harbor-i eraso zioten (188 hegazkin suntsiturik; 8 gotor-untzi, 3 gurutze-untzi eta 4 suntsitze-untzi errautsita, eta 4.000 lagunetik gora hilda); Malaia eta Borneon sartu zen Japonia (XII-7). Japoniak guda adierazi zion Britainia Handiari eta Estatu Batuei (XII-8). Aurrerengoz erabili zen kortisona.
1942	Bilboko Begoñako Andra Mariaren Basilikan karlisten hileta-efizkizunak ari zirela, gazte falangista batek lehergailua jaurti zuen, eta 72 lagun zauritu (VIII-16).	Nazio Batuek nazioaren aurkako adierazpena egin zuten (I-1). Nazien goi karguen bilera batean "judeguen arazoaren behin betiko konponzioa" proposatu zen (I-20). Britainia Handiaren eta Sobiet Batasunaren arteko aliantza (V-26). Heinrich Prahán hil zuten (V-26). Medway-ko borrokaldia (VI-4). Stalingradeko borrokaldiaren hasiera (IX-4). Montgomery erasoari ekin zion Egipton (X-23). Frantziako "alde askea" atzeman zuten (XI-20). Sobietarrek Leningradi kendu zioten alemaniarren setioa (XII). Espainian <i>Nodo</i> ezarri zen, zineetan ematen ziren albisteak Gobernuak erabat mendera zitzaizkion.

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
Francoren Gobernuak eta Aulki Santuak ituna sinatu zuten, artzapezpiku, apezpiku etabarren aukeraketan erabili beharreko prozedurari buruz (VI-7). Von Galen Münster-eko artzapezpikuak nazien aurkako sermoiak oguzi zituen.	Orson Welles: "Kane hiritarra" (filmea). Jesús Guridiren "Diez melodías vascas" aurrengoz jo zen jendaurrean. A. Jawlenski hil zen (1884-1941); bera izan zen "Mendekosteko arrosadun neska"ren egilea.	Gerardo Diego: <i>Alondra de verdad</i>. Rafael Alberti: <i>Entre el clavel y la espada</i>. Albert Camus: <i>Atzerritarra</i>. Bertolt Brecht: <i>Ama adorea eta beraren seme-alabak</i>. Cesare Pavese: <i>Nekazarien artean</i>.
Jacques Maritain: <i>Kristautasuna eta demokrazia</i>. Joan Gurutzeko Santuaren jaiotzaren laugarren ehunurteurrenaren ospakizanak.	Joan Miró: "Mujeres y pájaros a la mirada del sol".	Juan Ramón Jiménez: <i>España de tres mundos</i>. Dámaso Alonso: <i>La poesía de San Juan de la Cruz</i>. Rafael Alberti: <i>La arboleda perdida</i>. Camilo José Cela: <i>La familia de Pascual Duarte</i>. Bertolt Brecht: <i>Der gute Mensch von Sezuan (Sezuan-go gizon ona)</i>. Lehmann: <i>Der grüne Gott (Jainko berdea)</i>. Jean Bruller "Vercors": <i>Le silence de la mer</i>. Louis Aragon: <i>Les Yeux d'Elsa</i>. Marcel Carné: <i>Les Visiteurs du soir</i>. Miguel Hernández hil zen (III-29). Netty Radvanyi "Anna Seghers": <i>Das siebte Kreuz (Zazpigarren gurutzea)</i>. Kepa Enbeita hil zen (1878-1942).

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1943	Aita Juan Vicente Zengotita-Bengoa hil zen Donostian (II-27).	Esteban Bilbao Espainiako Gorteetako lehendakari izendatu zuten (I-8). Casablancako Konferentzia (I-14/27). Alemaniarrek Stalingraden mobilizatu ziren (II-2). Varsoviako ghetoa matxinatu zen (IV-19). Frantziako Jazargoaren Kontseilu Nazionala eratu zen (V-15), eta Askapen Nazionalerako Batzordearena (VI-3). Aliatuak Sizilian lehorreratu ziren itsasotik (VII). Kontseilu Faxista Nagusiak Mussolini ezgaitu zuen (VII-24/25). Komando alemaniar batek Mussolini askatu zuen (IX-12); izan ere, Mussolini atxilotuta zegoen Estatu-kolpea jo zenaz gero (VII-25). Zortzi jeneralordek gutuna zuzendu zioten Francori; bertan eskatu zioten botereari utzi eta monarkia berriro ezar zezan (IX-8). Italiako Errepublika irasi zen (IX-23). Italiako guda adierazi zion Alemaniarri (XI-13).
1944		Espainiak Alemaniarri hornizioak ematen dizkiola-eta, Estatu Batuetako Gobernuak agindu zuen Espainiarri petroliorik ez emateko (I-28). Alemaniak Hungaria indarrez hartu zuten (III-19). Viktor Manuelek koroari utzi zion (IV-12). Stalinek Bulgaria, Errumania eta Hungariari agindu zien, Alemaniarri aliatuak izateari uzteko (V-1). Aliatuak Erromara sartu ziren (VI-4). Itsasotik lehorreratu ziren Normandian (VI-6). Hitler-en aurkako atentatua (VII-20). Finlandiak Alemaniarekin zituen harremanak hautsi zituen (X-2). Andrazkoek botoa lortu zuten Frantzian (X-5). Aliatuek Akisgran hartu zuten; bera izan zen aliatuek Alemanian lortu zuten lehenengo hiri garrantzitsua (X-21). Frantzia eta Sobiet Batasunaren arteko ituna (XII-10). Alemaniarrek azken erasoari ekin zioten Ardenetan (XII-16); baina huts egin zuten eta 100.000 gizon inguru galdu zituzten (1945-I).. Aliatuek Paris askatu zuten (VIII-25).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Mystici Corporis” entziklika, Jesukristoren gorputz mistikoaren gainean, eta fededunak berarekin biltzeaz (VI-13). “Divino afflante” entziklika, biblia azterlanen inguruan (IX-30). Frantziako liturji pastoralaren zentroaren fundazioa. Gasteizko apezpikua: Carmelo Ballestero (1943-1948).	Oskar Niemeyer: Pamphulako eliza. Max Beckmann: “Odiseus eta Kalipso”.	R. Morales: <i>Poema del toro</i>. León Felipe: <i>Ganarás luz</i>. Jean Bruller “Vercors”: <i>La Marche à l'étoile</i>. Hermann Hesse: <i>Das Glasperlenspiel (Perla aizunen sorta)</i>. Bertolt Brecht: <i>Galileo Galilei</i>. Thomas Stearns Eliot: <i>Lau Quarteto</i>. Jean-Paul Sartre: <i>Izatea eta Ezereza</i>.
“Orientalis Ecclesiae”, Alexandriako Zirilio deunaren gainean, beraren 15. mendeurrena zela-eta (IV-9). Vatikanok Frantziako Errepublikaren Behin-behineko Gobernu aintzatetsi zuen (XII-9).	Piet Mondrian margolari holandarra hil zen (II-1). Vasily Kandinski margolaria hil zen (XII-13). Glenn Miller musikagilea hegaldia batean galdu zen (XII-16). Edvard Munch norvegiar margolaria hil zen; bera izan zen “neska zubiaren gainean” margoaren egilea.	Dámaso Alonso: <i>Hijos de la ira</i>. Vicente Aleixandre: <i>Sombra del paratso</i>. Rafael Alberti: <i>Pleamar</i>. Xabier Zubiri: <i>Naturaleza, historia y Dios</i>. Jean-Paul Sartre: <i>Les Mouches</i>. Albert Camus: <i>Le Malentendu</i>. Louis Aragon: <i>Aurélien</i>. Antoine de Saint-Exupéry margolari eta idazle frantziarra galdutzat jo zen (VII-31). Netty Radvanyi “Anna Seghers”: <i>Transit</i>. Maurice Blondel: <i>Filosofia eta kristau izpiritua</i>. Romain Rolland idazlea hil zen (XII-30). Pierre Lafitte: <i>Grammaire basque</i>.

	Gabirel Jauregi — Euskal Herria	Historia: gizartea eta politika Europa eta munduan
1945	Gabirel Jauregi Larreako karmeldarren komentuan hil zen (II-2), artean ez zituen 50 urteak beteak.	Ialtako Konferentzia (I-2/12). Finlandiak guda adierazi zion Alemaniari (III-3). Mexiko: Ameriketako Nazioen Liga sortzea erabaki zen (III-5). Espainiako Gobernuaren adierazpenak: "Ez dago soldadu espainiarrik Errusiako borrokatokian" (III-14). Espainiak Japoniarekin zituen harremanak hautsi zituen (IV-12). Hitler hil zen (III-30). Karl Renner-ek Austriaren independetzia aldarrikatu zuen (IV-14). San Frantziskoko Konferentzia (IV-25): 47 herrialdetako ordezkariak bildu ziren, Nazio Batuen Erakundea irasteko, Ialtako bileran hitzartu zuten bezala. Mussolini atxilotu eta hil zuten (IV-28). Estatu Batuetako soldaduak Munich-en sartu ziren (IV-29). Alemaniako armadak txil egin zuen Italian (V-2). Sobietarrek Berlin hartu zuten (V-2). Alemaniako ejerzito guztiek txil egin zuten (V-8). Frantziako hauteskundeak ezkerren alde (IV-29; V-13).

Eliza Euskal Herri eta munduan	Artea	Kultura
“Communium interpretes dolorum”: beraren helburua izan zen, zein-eta plazan otoitz egitea herrien arteko bakea lortzeko (IV-15). “Vacantis Apostolicæ Sedis”, Aulki Santuaren egoitzaren gainean, eta Erromako Aita Santua hautatzeari buruz (XII-8). Mateo Mujika: <i>Imperativos de mi conciencia</i>.	Max Ernst: “Euklid”. Käte Kollwitz hil zen (1867-1945), “Ama eta Urnea”ren egilea. Bela Bartock musikagile hungariarra hil zen (IX-26).	Max Aub: <i>Campo de sangre</i>. Pedro Laín Entralgo: <i>La generación del 98</i>. Jean Giraudoux: <i>La Folle de Chaillot</i>. Albert Camus: <i>Caligula</i>. Marcel Carné: <i>Les Enfants du Paradis</i>. Ana Frank 16 urterekin hil zen (III-12); neska judegu hau, Amsterdam-go etxabe batean gordeta bizi izan zen alemaniarrek bertan zirauten bitartean; ondorik, atxilotu zuten, eta erbesteratu. <i>Egunkaria</i> idatzi zuen, eta beraren aitak 1946. urtean argitaratu zuen. Paul Valéry hil zen (VII-26).